

Tudi odličja so lahko brez sijaja

Ugoden žreb za naše nogometaše in njihov nastop na svetovnem prvenstvu v Španiji naj bi bil nekakšen znanilec uspešnega športnega leta za jugoslovansko telesno kulturo v celoti. Veselje in zadovoljstvo sta ta hip neskajljena in skoraj ne spomnimo, da čakajo svetovna prvenstva tudi košarkarje, rokometne, smučarje, plavalce, dvigalce uteži, kegljače in še nekatere. Na polovici olimpijskega obdobja med Moskvo in Los Angelesom je pač leto svetovnih prvenstev, na katerih bodo nekateri Jugoslovani branili naslove in položaje izpred starih let, drugi bodo odličja šele poskušali osvojiti. Prav odličja se zdijo zdaj, ob nogometnem žrebu, večini najbolj pomembna, edina vredna razmišljanja in iskanja poti do njih.

Sprejeto načelo, da je vrhunski šport samo nadgradnja vse telesne kulture, je spet zdrsnilo na raven izrabljene fraze, ki jo očitno skušamo prav uveljavljati le tedaj, ko se nam odličja začnejo izmikati. A tudi to je del naše tradicije, pa zato ne vzbujajo v tem trenutku sicer potrebne pozornosti.

Zdaj se večini zdi najbolj pomembno vse tiste naše vrhunske športnike, ki naj bi posegli po svetovnih vrhovih, kar najbolje pripraviti na zahtevne nastope, še nedolgo tega pa se nam je zdelo bolj pomembno rešiti njihov status v telesni kulturi in družbi nasploh. Športniki sami so poudarjali, da brez urejenega statusa ni moč uresničevati načrtov in želja, da brez tega od njih ni moč zahtevati vrhunskih rezultatov in odličij na največjih tekmovanjih. Toda v trenutku, ko se je začelo leto svetovnih prvenstev, je vse drugo skoraj utonilo v pozabo. Teoretična razglabljanja bomo najbrž preložili za obdobje po prvenstvih, ko bodo analize pokazale, v kolikšni meri je neurejen status vrhunskih športnikov vplival na njihove dosežke. Takrat se bomo gotovo lotili poglobljenih razprav o tem bistvenem problemu, kajti začelo se bo obdobje olimpijskih priprav...

Ni dvoma, da sicer majhna Jugoslavija sodi med države, ki kar v kakšnih 25 različnih športnih zvrsteh segajo po najvišjih mestih v svetu. Takšna ugotovitev je sicer sila spodbudna, ne glede na to, ali je ta kakovost naključna ali plod res sistematičnega dela in organiziranosti, hkrati pa vzbujajo pomisleke, ali so res prav povsod naš cilj kolajne, ne glede na njihovo ceno in vrednost.

Vrhunski dosežki so nadgradnja vse telesne kulture. Vsaj bili naj bi. Pa so to res? O njih res največ razpravljamo, se za njimi pehamo, jih poskušamo na vsak način dobiti. Marsikdaj je, žal, to pehanje za dosežki posameznikov ali ekip samo poskus prikrivanja siceršnjega stanja v posameznih panogah, analogno s tem tudi v vsej naši telesni kulturi.

Prav zanimivo je, da o tej telesni kulturi s širšega vidika navadno začnemo razmišljati takrat, ko pride do sporov, izgredov ali afer v vrhunskem športu. Zaradi poslabšanja na vrhu se začnemo spuščati navzdol proti osnovi, da bi ugotovili, kaj je narobe, zakaj vrh ni takšen, ko bi moral biti. In takrat hkrati tudi ugotovimo, da je takšna pot napačna, prisežemo, da bomo začeli najprej

ukrepati prav pri začetku, tam uredili odnose in začeli graditi na zdravih temeljih.

Stališča in sklepi, ki so jih sprejele republiške in zvezna konferenca SZDL, jasno kažejo na našo opredelitev v telesni kulturi, dejavnosti posebnega družbenega pomena, ki je tudi po ustavi pravica in dolžnost slehernega Jugoslavana. Množična telesna kultura je po dokumentih naša prva skrb, vrhunski šport zgolj potrditev, da je pravilno zasnovana in tudi sposobna najbolj nadarjene privedi tudi do vrhunca. Posebno mesto smo v množični telesni kulturi namenili rekreaciji za vse rodove, od otrok do upokojencev.

Prav rekreacija je zadnja leta doživela neslučen razmah in potrdila usmeritev, kajti ljudje so sami uvideli, da potrebujejo telesno aktivnost, če hočejo lažje uresničevati svoje siceršnje ustvarjalne ambicije. Toda, kot da ne bi hoteli slediti lastnemu spoznanju o koristnosti rekreacije, se tudi v njej vse bolj usmerjamo k tekmovanjem. Očitno je naš tekmovalni duh tako močan, da se mu v nobeni obliki dejavnosti ne moremo izogniti. Potreben seveda je, a v pravi obliki. Rekreacija naj bi ljudem zagotavljala dobro telesno pripravljenost, tudi preverjanje svojih sposobnosti, ki so merljive na različne načine. Najbrž je najbolj neprimeren način tekma, kakršne smo navajeni v tekmovalnem športu. Pehanje za kar najboljšimi tekmovalnimi dosežki v rekreacijskem športu je vendarle nesmisel, predvsem pa rekreacijo oddaljuje od osnovnega smisla.

Nesmisel je toliko večji, ker takšni rekreacijsko-tekmovalni nastopi postajajo vse dražji, s tem pa je rekreacija vse manj dostopna vsakemu. Slednje pa je bil vendarle naš poglavitni cilj. Bomo torej tudi v rekreaciji dobili poseben vrhunski razred, kvaliteten kategorije, državna in svetovna prvenstva, morda celo »vrhunske« selekcije? Si bomo morali izmisliti celo posebne tekmovalne sisteme, ki seveda nimajo nič skupnega z našo siceršnjo težnjo po delitvi športa v vrhunski in rekreacijski? Mnogi namreč na rekreacijskih tekmovanjih že zahtevajo kar največ različnih kategorij, da bi lažje prihajali do kolajn, naslovov in navideznega ugleda, kar z osnovno zamisljivo o rekreativni telesni dejavnosti prav gotovo nima nič skupnega.

Naložimo si lahko le dvojno breme, kajti že tako so tekmovalni sistemi eden najhujših in najdražjih problemov jugoslovanskega športa. Ob vseh razpravah, tudi na najvišjih ravneh, je jugoslovanski šport v tem oziru še daleč od enotne poti. Včasih se zdijo razprave o tekmovalnih sistemih že kar neresne, kajti ob sprejetih enotnih stališčih se nato nobenega dogovora nihče ne drži. Vse do sporazumevanja in celo glasovanja o novih tekmovalnih sistemih smo proti njihovega širjenja, nato pa sprejemamo prav nasprotno odločitev. V boju za skrajšanje tekmovalnih sistemov jih še naprej širimo, kot na primer rokomet, odbojkarji in hokejisti, postavljamo nove zahteve, kajti športniki želijo tekmovati, češ da brez tekmovanj ne morejo uveljavljati svojih sposobnosti. Na vseh ravneh, ne glede na to, kam kdo sodi, koliko je zares sposoben, koliko je njegov dosežek v domačih razmerah vreden po strogih merilih kakovosti v svetovnem športu.

Takšna nagnjenja so po svoje gotovo tudi odraz naše organiziranosti na področju telesne kulture. Prav v sedanjem času si telesnokulturni delavci prizadevajo najti takšen način organiziranosti, ki bi že sam po sebi zagotavljal boljši pregled in možnosti za reševanje nakopičenih problemov. Razčistični odnosi med porabniki in izvajalci telesnokulturne dejavnosti bi v marsičem lahko postavili stvari na prava mesta. Toda tudi v tem še vedno iščemo najboljšo pot. Sredstva, ki jih delovni ljudje združujejo za telesno kulturo, so gotovo še vedno premajhna za uresničevanje vseh načrtov in ambicij, predvsem pa pomenijo samo del denarja, ki se sicer zbira v telesni kulturi, bolje rečeno v tekmovalnem športu.

Združeno delo namreč tudi po drugi poti vlaga v šport, seveda izključno zaradi svojega posebnega interesa. Prav ta del sredstev pa je za mnoge najbolj sporen. Telesna kultura ga v okviru svojih sredstev ne more prikazovati, pa vendar v mnogočem usmerja njena pota, mnogokrat drugačna od sicer skupno dogovorjenih in sprejetih. Nešteto je primerov, ko skoraj ni moč verjeti, da se telesnokulturni delavci odločajo za usmeritev, proti kateri so se javno sicer izrekli. Kako je, naprimer mogoče, da v močnih industrijskih središčih posamezne športne ekipe sami potegnejo iz ligaških tekmovanj na zvezni ravni, na nekaterih nerazvitih področjih pa dvigajo roke za profesionalizacijo še druge zvezne nogometne lige? To je le zgolj nogometni primer, ki pa ima v manjših razsteh kar precej posnemalcev tudi v drugih vrstah.

Namenoma tokrat nismo govorili o velikih uspehih, ki jih jugoslovanski šport sicer dosega. Zdi se namreč, da je od naše osnovne usmeritve vendarle odvisno, ali jih bo dosegal še naprej. To pa nam letos v letu svetovnih prvenstev, izmed katerih nekatera prirajamo tudi sami, ne more biti vseeno. Ne bi nas smel preveč zanesti tisti, v nekaterih pogledih tudi usodni, tekmovalni duh, usmerjen zgolj k odličjem, čeprav se zdijo še tako dosegljiva. Spodbujati sicer velja ambicije, a zdrave, usklajene z našimi hotenji in cilji v telesni kulturi.

V sedanjih stabilizacijskih razmerah bi se gotovo najprej morali vprašati, koliko si lahko privoščimo tudi na tem področju. Morda ne bi bilo napak, ko bi na osnovi tega kar imamo, zastavili tudi načrte in ambicije, ne pa da delamo obratno in se potem ob neuspehu sklicujemo na dejstvo, da za dosego tega ali onega rezultata nismo imeli dovolj denarja in z njim možnosti.

Kolajna na evropskem ali svetovnem prvenstvu, na olimpijskih igrah, tudi dober dosežek sam, pomeni potrditev ugleda in novo uveljavitev Jugoslavije, njenega sistema samoupravnega socializma. Toda če to odličje ne pomeni vrhunca organizirane strokovne dejavnosti, vrha široko razvejene, družbeno priznane in uveljavljene telesne kulture, potem nikdar in nikjer ne bo imelo pravega sijaja, vrednosti in veljave.

Stane Trbovc

foto Joco Žnidaršič

Pobud in predlogov je za bogato žetev, letina pa je še skromna

Tema tedna: Skupne naložbe in manj razviti

Poštni predal 29 16

Dragiša Bosković

Konec neskončne pravde proti velikanom

Usoda dveh ameriških monopolov

17

Anton Rupnik

Porurje se boji »rdeče flote« in njenega dumpinga

Prekop Ren-Maina-Donava

18

Av gust Puđgar

Neverjetna je resnica o Salvadorju

Jože Horvat

Bine Matoh

Portret tedna

19

Slavko Splichal

Kaj zdaj in kaj naj delajo sindikati?

Pred bližnjo konferenco

Janez Jerovšek

Ko konkurenca odloča o poklicu

Kadrovski tokovi

20

Ne morejo biti vsi ljudje doktorji ali Einstein

Okrogla miza

21

Dragan Lisac

V novo sezono z Wagnerjevimi Lohengrinom

Na odru milanske Scale

Jozo Puljizevič

Še z biciklom bi dirjali mimo slik!

Spomin na Frana Kršiniča

22

Bogdan Pogačnik

Človek, trsnica in 8600 drugih ptičjih vrst

O delu slovenskega ornitološkega društva

Milan Maver

Vljujevanje v sodobnejše tokove

Zapisnikarjeva kronika

23

Momo Kapor

Leto dni po Koreninah, deblu in ovijalkah

Sposojeni intervju

William Laqueur

Prikrivanje resnice o pokolu Židov

Grozljiva skrivnost (odlomek)

24

Jug Grizelj

Kako lepa je naša država

Od sobote do sobote

25

Kako naj bi letos cene končno nehale postavljati rekorde

Anketa o podražitvah

28

foto Miško Kranjc

Veliko skupnih razvojnih programov s slovenskim gospodarstvom

Organizacije združenega dela iz Slovenije so po podatkih zborniškega odbora za pospeševanje gospodarskega sodelovanja z drugimi republikami in avtonomnima pokrajinama doslej že sklenile in podpisale 23 samoupravnih sporazumov o združevanju dela in sredstev na dohodkovnih osnovah za uresničevanje skupnih razvojnih programov z organizacijami v gospodarsko

»Organizacije združenega dela iz razvitih republik in SAP Vojvodine so doslej ponudile organizacijam v SAP Kosovo 115 programov skupnih naložb, samoupravni sporazumi o združevanju dela in sredstev pa so bili doslej sklenjeni le za pet od vseh teh programov. Del ponujenih programov se nanaša na razvoj bazične industrije, ki je v pokrajini že razvita, precej jih predlaga razvoj proizvodnje, za katero so potrebne uvožene surovine in ki ne odpira večjih izvoznih možnosti. Nekateri od teh programov ne omogočajo večjega zaposlovanja, prav tako pa tudi ne določanja kapitala ter razvijanja proizvodnje, ki temelji na domači surovinski osnovi. Med 115 ponujenimi programi jih je le četrtnina podrobneje obdelanih, vsi ostali so se le nedelovno zamislili. Zato je tudi pot do predlagane zamisli do podpisu samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev za skupno naložbo tako dolga, pravi Ljubiša Jančičević, sekretar koordinacijskega odbora za planiranje, tekoča gospodarska gibanja in razvoj pri Gospodarski zbornici SAP Kosovo.

ne dovolj razvitih republik in SAP Kosovo in sicer 7 za skupne naložbe v SR Bosni in Hercegovini, 2 za skupni naložbi v SR Črni gori, 3 za skupne naložbe v SAP Kosovo in 11 za skupne naložbe v SR Makedoniji. Skupna vrednost naložb za objekte, ki bi jih gradile v teh republikah in SAP Kosovo – nekatere tudi postopno več let – znaša okrog 10,7 milijarde dinarjev, zanje pa bodo združile okrog 3,6 milijarde dinarjev 50-odstotnega dela sredstev sklada federacije.

Po oceni zborniškega odbora pa bo mogoče v naslednjih mesecih skleniti samoupravne sporazume se za 16 skupnih razvojnih programov (od tega za 4 v SR Bosni in Hercegovini, za 3 v SR Črni gori, za 6 v SAP Kosovo in za 3 v SR Makedoniji), ki so že usklajeni in potrjeni; skupna vrednost teh naložb je okrog 6,9 milijarde dinarjev, zanje pa bi organizacije združenega dela združile okrog 3,5 milijarde dinarjev 50-odstotnega dela sredstev sklada federacije (za nekatere postopno v dveh ali treh letih). Za nekatere od teh programov – kot na primer za 3 programe skupnih naložb v SR Črni gori, za katere naj bi po dogovoru delegaciji Črne gore in Slovenije sprejeli samoupravne sporazume do 15. februarja letos – bo mogoče združiti 50-odstotni del sredstev sklada federacije iz minulega leta. Tako bo lahko Slovenija izpolnila svojo obveznost iz minulega leta z združevanjem 50-odstotnega dela sredstev sklada federacije za skupne naložbe v SR Bosni in Hercegovini, SR Črni gori in SR Makedoniji. V SAP Kosovo pa le, če se sprejem že pripravljene samoupravne sporazume za že dogovorjene in usklajene skupne razvojne programe ne bo preveč zavlekel ali zapletel.

Obveznosti, ki jim mora izpolniti Slovenija do gospodarsko ne dovolj razvitih republik

in SAP Kosovo z združevanjem 50-odstotnega dela sredstev sklada federacije nikakor niso majhne; v srednjeročnem obdobju 1981–1985 bo morala naša republika za ta namen zagotoviti okrog 15 milijard dinarjev, od tega skoraj 4,2 milijarde dinarjev za skupne naložbe v SR Bosni in Hercegovini, 1,48 milijarde dinarjev v SR Črni gori, okrog 6,4 milijarde dinarjev v SAP Kosovo in 2,94 milijarde dinarjev za skupne naložbe z združevanjem dela in sredstev na dohodkovni osnovi v SR Makedoniji.

Prav zato so si organizacije združenega dela v naši republikah zlasti še v minulem letu močno prizadevale, da bi ob podpori gospodarske zbornice in predstavnikov republik v neposrednih stikih z zainteresiranimi organizacijami združenega dela v gospodarsko ne dovolj razvitih republikah in SAP Kosovo izoblikovale in pripravile čim več skupnih razvojnih programov, ki so v skladu z razvojnimi usmeritvami in cilji tako Slovenije kot teh republik in SAP Kosovo in s tem tudi v skladu z opredeljenimi razvojnimi usmeritvami in cilji vse Jugoslavije. Iz pobud in predlogov, ki so jih dale tako organizacije združenega dela v naši republikah kot organizacije v gospo-

darsko ne dovolj razvitih republikah in SAP Kosovo, je bilo izoblikovanih več kot sto predlogov skupnih razvojnih programov, ki bi jih bilo mogoče uresničiti z združevanjem dela in sredstev na dohodkovnih osnovah v tekočem srednjeročnem obdobju, pobude in predlogi zanje pa še vedno prihajajo.

Veliko število že izoblikovanih skupnih razvojnih programov kot novih pobud in predlogov zanje kaže, da zanimanje in pripravljenost združenega dela za uspešneje uresničevanje skupnih razvojnih ciljev in nalog z združevanjem dela in sredstev na dohodkovnih osnovah presega možnost, ki jih imajo organizacije združenega dela tako v gospodarsko razvitih kot v gospodarsko ne dovolj razvitih republikah in pokrajinah glede na razpoložljiva lastna sredstva in 50-odstotni del sredstev sklada federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko ne dovolj razvitih republik in SAP Kosovo. Zato si organizacije združenega dela iz gospodarsko razvitih republik in SAP Vojvodine prizadevajo, da bi v dogovorjene programe skupnih naložb v gospodarsko ne dovolj razvitih republikah in SAP Kosovo uvrstile tudi več projektov, ki bi jim zagotovili zlasti več energije, surovin in reprodukcijskega materiala, pa tudi hrane in za katere bi lahko namenila čim večji del zneska 50-odstotnega dela sredstev sklada federacije, ki ga lahko združujejo za skupne naložbe v teh republikah in SAP Kosovo. Gospodarsko ne dovolj razvite republike in SAP Kosovo pa želijo v dogovorjene programe skupnih naložb uvrstiti predvsem več projektov za razvoj proizvodnje, ki bi jim omogočilo večje zaposlovanje in hitrejšo rast dohodka; zato so s svojimi podrobnejšimi predpisi nekatere bolj, druge manj omejile možnosti za koriščenje 50-odstotnega dela sredstev sklada federacije za skupne naložbe v surovinski proizvodnji (železarnstvo, harvasto metalurgijo, bazno kemijo, pridobivanje nekovin in papir), energetiko in v blagovni promet, hkrati pa so omejile tudi možni delež teh sredstev v vrednosti skupne naložbe za posamezna področja gospodarstva ali industrijske panoge ali določile, kolikšen odstotek razpoložljivega zneska tega dela sredstev je mogoče uporabiti za skupne naložbe na posameznih področjih gospodarstva ali v posameznih industrijskih panogah, ponekod pa tudi, kolikšen odstotek tega zneska je treba usmeriti za skupne naložbe na ožjih, manj razvitih območjih republike.

Te omejitve na eni strani precej redčijo število predlaganih ali že izoblikovanih skupnih razvojnih programov, ki so vznikli bodisi v organizacijah združenega dela v gospodarsko razvitih ali v gospodarsko ne dovolj razvitih republikah in pokrajinah, v procesih njihovega dozorevanja za uvrstitve v usklajen program dogovorjenih skupnih naložb, na drugi strani pa zavlačujejo

Po izračunu stopenj rasti družbenega proizvoda v SR Sloveniji v obdobju 1981–1985 bodo organizacije združenega dela iz Slovenije lahko uporabile za skupne naložbe v gospodarsko ne dovolj razvitih republikah in SAP Kosovo z združevanjem 50-odstotnega dela sredstev sklada federacije (v milijonih dinarjev):

	1981	1982	1983	1984	1985	1981-85
V SR BiH	781	806	840	860	895	4.182
V SR Črni gori	278	282	292	308	327	1.487
V SAP Kosovo	1.193	1.210	1.253	1.279	1.365	6.300
V SR Makedoniji	550	569	588	598	639	2.944
Skupaj	2.802	2.867	2.973	3.045	3.226	14.913

delov, tako da bo svoje krajevne telefonske zveze prenesla na prav toliko novih družb.

Ta dva sklepa so takoj razglasili za »dramatična« in »zgodovinska«. Poslanci na Capitol Hillu so začeli biti plat zvona; v kratkem bo prišlo do občutne, morda celo dvakratne podražitve krajevnih telefonskih pogovorov. Na dnu Manhattan, kjer so nemudoma strmoglavile cene akcijske tekmencev ATT in IBM, je bilo slišati tole mnenje: »Kolosa so spustili z verige in gorje tekmecev!«

Velikost velikih

Drama je razvidna že iz števil. American Telephone and Telegraph Corporation običajno opisujejo kot največje podjetje na svetu, saj zaposluje milijon ljudi, njegovo imetje je vredno skoraj 140 milijard dolarjev, ima pa monopol na telefone in najobsežnejše znanstveno-raziskovalne laboratorije v ZDA (Bell Laboratories) ter ogromno lastno industrijsko proizvodnjo telekomunikacijske opreme (Western Electric), International Business Machines, ki pokriva kakih 60 odstotkov ameriške in svetovne prodaje srednjih in večjih računalnikov, je vreden na papirju dosti manj, četudi je predsednik korporacije med neko razpravo v OZN o multinacionalnih dejal, da bi moral tisti, ki bi hotel kupiti samo nemški del IBM – približno četrtno celotne družbe – poiskati nekje – nič več in nič manj – kot 100 milijard dolarjev.

Državna uprava ZDA je konec šestdesetih let pritisnila na IBM in sredi sedemdesetih let tudi na ATT, da bi prisilila ta dva velika, da bi se razdrobila na več družb. Takrat je vladalo prepričanje, da že velikost teh podjetij otežuje prihod novih tekmecev na to področje. Država je trdila, da ima tudi dokaze, da korporaciji odvira tekmece z nedovoljenimi sredstvi. »Mama Belle«, kot v borzni govorici nazivajo korporacijo ATT, je preganjala tekmece tako, da je onemogočila priključitev druge, izdelane opreme na zveze, nad katerimi ima monopol, IBM pa odkriva tekmece tako, da uporablja »sveto trgovino«. Poleg prodanega ali najetega računalnika mora kupec vzeti tudi program (»software«), izdelan v IBM, ter dodatno opremo. Seveda so to samo nekatere podrobnosti, ker je nemogoče celo približno na strani časopisa naštetih obožbe in zagovore iz teh pravnih, od katerih je ena trajala sedem, druga pa skoraj trinajst let.

Novi Reaganov režim v Washingtonu, ki se razglasa za zagovornika vračanja konkurence v ameriško gospodarstvo, je od vsega začetka mnenja, da velikost, sama ob sebi, ne omejuje konkurence. Funkcionarji ministrstva za pravosodje takole zagovarjajo svoj sklep: v primeru »Mama Belle« gre za velikost, združeno z monopolom, ki ga je družbi podarila država, kar je nesprejemljivo. Toda v primeru IBM razvoj ameriške, japonske in delno tudi zahodnoevropske konkurence v zadnjih desetih letih dokazuje, da ni monopola. Zato so korporaciji ATT menda zažugali, da jo bodo preganjali »do konca sveta« in ji dali na izbiro: ali bo »regulirani« monopoli del svojega posla prenesla na nove družbe, ali pa ji bo država z uredbami popolnoma zvezala roke celo na tistih področjih, ki jih še namerava osvojiti (na primer: globalno komuniciranje med računalniki s posredovanjem satelitov v tirnici okrog Zemlje). Skratka, ATT je dobil od države ultimatum, da ne more hkrati živeti v dveh svetovih: v svetu, v katerem mu državni monopol jamči profite, in v svetu, v katerem se je treba zanje bojevati. Kar pa zadeva IBM, je bila tožba kratko in malo umaknjena »zaradi tenke osnove«.

Z enim ali z več morskimi psi?

Reakcija govori o veliki spremembi, do katere je prišlo z zamenjavo režima v Washingtonu pred letom dni. Skoraj si ni mogoče misliti, da bi bili pred nekaj leti v Washingtonu lahko kaj takega sklenili, ne da bi povzročili v javnosti pravi vihar obožbe, da je vladal lutka v rokah velikega businessa. Protesti so zdaj sibi in se v glavnem izražajo s tarnanjem, kaj bo s cenami telefonskih pogovorov. Drži, da obožba proti IBM ni nikoli slone-la na preveč trdnih temeljih. Svoječas je celo tako levičarski politik, kot je bil švedski premier Olof Palme, čudil v »Business Weeku«, ko je zastavljal vprašanje, zakaj Washington preganja korporacijo, kot je IBM, ki nenehno znižuje cene in stroške. Gospodarski komentatorji so se čudili: »Washington pravzaprav zahteva od IBM, naj svoje izdelke prodaja draže, da bi spodbil obožbe, da odvira tekmece.« Futurolog Alvin Toffler je jermal IBM kot elitni primer samozavestne korporacije, ki »prevzema tveganje inovacij«, in je v glavnem sposoja opremo. Toda drobni tekme-ci tega »giganta« niso vedeli, ali je res v njihovem interesu, da bi Washington uspel razbiti IBM. Ob neki priložnosti je eden izmed njih rekel: »Če že moram plavati v bazenu z morskimi psi, je bolje, da imam opravka z enim, ne pa s celo jato.«

Že pripravljene samoupravni sporazumi o združevanju dela in sredstev, ki bodo podpisani v kratkem, za naslednje že usklajene in potrjene projekte:

v SR Bosni in Hercegovini:

Jugotekstil Ljubljana, Zvezda Kranj, Svilanit Kamnik – Predilnica Ukrina Derventa, povečanje proizvodnje prediva in tkanin, vrednost naložbe 320 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 40 milijonov dinarjev
Salonit Anhovo – Japra Bosanski Novi, povečanje proizvodnje mavca, sovlaganje združenih sredstev sklada 105 milijonov dinarjev; za povečanje proizvodnje mavca sovlaga cementarna Trbovlje 50 milijonov dinarjev združenih sredstev sklada
Slovenske železarne – RMK Zenica, sovlaganje za povečanje pridobivanja rude, za povečanje zmogljivosti valjarne, dve varianti za sovlaganje združenih sredstev sklada: 1.500 ali 800 milijonov dinarjev
Fructal Ajdovščina – PTK Tuzla, ureditev plantaže košičastega sadja, sovlaganje združenih sredstev sklada 180 milijonov dinarjev

v SR Črni gori:

Slovin Ljubljana – Agrokombinat 13. jul Titograd, ureditev 1000 hektarov vinogradov, vrednost naložbe 632 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 205 milijonov dinarjev
Gradis Ljubljana – Radnik Bijelo Polje, izgradnja obrata za izdelavo betonskih gradbenih elementov in železokrivnice v Zatonu, vrednost naložbe 295 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 61 milijonov dinarjev
Radenska Radenci – Budimka Bijelo polje, izgradnja polnilnice za mineralno vodo in druge brezalkoholne pijače, vrednost naložbe 180 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 81 milijonov dinarjev (samoupravni sporazumi za vse tri projekte bodo po dogovoru podpisani do 15. februarja letos)

v SAP Kosovo:

Iplaz Koper, Color Medvode – Elektrokosovo, izgradnja tovarne za izdelavo drogov iz armiranega poliestra v Podujevu, vrednost naložbe 471 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 236 milijonov dinarjev
Kovnotehna Celje, Instalacije Ljubljana, Smelt Ljubljana – Fabrika šavnih cevi IMK Uroševac, izgradnja obrata za izdelavo nerjavjevitih cevi, vrednost naložbe 1.240 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 620 milijonov dinarjev
Instalacije Ljubljana – Fabrika radiatora Gnjilane, druga faza izgradnje obrata za radiatorje in za izdelavo radiatorjskega pribora, vrednost naložbe 480 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 220 milijonov dinarjev
Impol Slovenska Bistrica – Inkos Kosovska Kamenica, izgradnja obrata za izdelavo oken in vrat iz aluminijastih profilov, vrednost naložbe 228 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 100 milijonov dinarjev
Tobačna tovarna Ljubljana – Viržinja Djakovica, sovlaganje za povečanje pridelave tobaka, vrednost naložbe 190 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 70 milijonov dinarjev
ITPP Ribnica – Fonderija Djakovica, izgradnja obrata za trajnozarnarne peči in livarne, vrednost naložbe 1.087 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 450 milijonov dinarjev

v SR Makedoniji:

Termika Ljubljana – Geobiro Bitola, odpiranje rudnika perlitna pod Kajmakčalanom, vrednost naložbe 40 milijonov dinarjev, združenih sredstev sklada 12 milijonov dinarjev
Fructal Ajdovščina – ZIK Titov Veles, ureditev plantaže marelic na 150 hektarjih, sovlaganje 24 milijonov dinarjev združenih sredstev sklada
Fructal Ajdovščina – Izvorski Bogdanci, 200 hektarov nasada marelic, sovlaganje 24,5 milijona dinarjev združenih sredstev

in otežujejo hitreje in uspešneje, predvsem pa neposredneje dogovarjanje in sporazumevanje združenega dela o učinkovitem uresničevanju skupnih razvojnih programov z združevanjem dela in sredstev na dohodkovnih osnovah.

V mnogih dosedanjih razpravah o problemih gospodarskega sodelovanja med razvitimi in gospodarsko ne dovolj razvitimi republikami ter pokrajinama so predvsem gospodarstveniki zatrjevali, da bi lahko bilo število skupnih razvojnih projektov, za uresničenje katerih je združeno delo pripravljeno združevati delo in sredstva na dohodkovnih osnovah, precej večje in tudi hitreje zreli za uresničenje, če bi se o njih lahko neposredneje, brez vpletanja številnih usmerjevalcev, usklajevalcev in drugih posrednikov, dogovarjalo in odločalo združeno delo, upoštevaje seveda začrtane razvojne usmeritve in cilje. To potrjujejo tudi podatki, da so organizacije združene-

ga dela v vsej državi že pripravile nekaj sto skupnih razvojnih programov, ki bi jih bile pripravljene uresničiti s skupnimi naložbami, da pa jim je uspelo doslej spraviti skozi zapletene postopke usklajevanja ožjih in skupnih interesov ter pridobivanja uradnih ali tihih privoljenj le skromen del teh programov; zanje so že sklenile samoupravne sporazume o združevanju dela in sredstev na dohodkovni osnovi in so že začele ali jih bodo začele uresničevati letos. Tako organizacije združenega dela iz razvitih kot iz ne dovolj razvitih republik in pokrajin pa želijo in si prizadevajo, da bi tako ob pomoči gospodarskih zbornic kot ob podpori družbenopolitičnih skupnosti pospešile dozorevanje ostalih že pripravljenih in usklajenih skupnih razvojnih programov, ki so jih pripravljene uresničiti z združevanjem dela in sredstev na dohodkovni osnovi.

Zdravko Stefančič

Del te bitke za devetdeseta leta je spustitev ATT in IBM z verige.

Nestrokovnjaki, a sodeč po polemikah tudi strokovnjaki, ne vedo, kako naj jih ocenijo, kakšen uspeh ima kdo v tej bitki, za katero menijo »Wall Street Journal«, da je »najhujša« v vsej ameriško-japonski gospodarski vojni. Na videz Japonci niso nikamor pršli v vojni, ki jo na področju računalnikov bijejo že od leta 1971. Nič niso povečali svojega deleža pri skupnem svetovnem trgu. Toda med ameriški strokovnjaki menda vlada soglasje, da so se Japonci najprej usmerili na osvojitve proizvodnih delov, ki sestavljajo »spomin« računalnikov, in tukaj imajo očito čedalje več uspehov. Nekaj ameriški analitik je rekel: »Naše družbe se bodo sredi osemdesetih let znašle v položaju, da bodo svoje potrebe po spominu računalnikov krile z nakupi pri svojih najagresivnejših japonskih tekmečih.« Obstaja seveda tudi soglasje, da ima Japonska veliko prednost pri proizvodnji robotov, te nove elektronsko-železne »rezervne armade dela«. Pred nekaj dnevi je glasilo Wall Streeta in to ne brez zlobe, objavilo novice, da je Japonska prva država, v kateri je robot ubil delavca.

Gledano s teh stališč, pomeni sklep ameriškega ministrstva za pravosodje, da bo ustavilo pravljanje z dvema orjaskima korporacijama, v nekem smislu tudi to, da država pošilja nove čete v boj za naslednje desetletje. Kot Washington v svoji ekonomski politiki prenaša račun za reševanje iz krize na revnejšo tretjino Americanov, tako »Mami Belle« pravzaprav govori, naj stroške prepusti uporabiškom krajevnih telefonskih zvez, svoj raziskovalna in industrijska prizadevanja pa naj usmeri k tem »futurističnim« dejanjem pri komuniciranju na velike razdalje. Napovedujejo, da bo ATT stopil na področje računalnikov in da se bo spopadel z IBM in z njegovimi domačimi in japonskimi konkurenti. Za IBM pa napovedujejo, da se bo z vso močjo vrgel na proizvodnjo robotov.

Preobrat v stališču države do monopolov je očiten in tisk ga ni brez razloga razglasil za »zgodovinskega«. Nova pojmovanja washingtonskih ekonomskih ideologov menda najbolj izraža kalifornijski profesor Arthur Laffer, o katerem trdijo, da je najbližji Ronaldu Reaganu, vsaj kar zadeva ekonomska pojmovanja. »Kaj zato, če si takšno pridobi monopol.« pravi Laffer, »kakšen položaj je izziv za vse tekmece, da si odtrgajo od tega svoj kos in da sami postanejo monopolisti, če to zmorejo. Tako se rušijo monopol.«

Dragiša Boškovič

Usoda dveh ameriških monopolov

Konec neskončne pravde proti velikanoma

IBM je ostal cel, ATT razbit na dvaindvajset družb

NEW YORK (od našega dopisnika) – Časopisni poročevalci pravijo, da je pred nekaj dnevi v štabu znane odvetniške firme pri vrhu nebotičnika nad newyorško Avenijo Park vladalo pogrebno razpoloženje. »Bo že prišel še kak drug posel,« je zabeležil reporter New York Timesa vdano izjavo šefa odvetniške firme.

Ničudno, da so novinarji pohiteli tja. Čelo v deželi, ki ima na vsakih 10.000 prebivalce natanko 20 odvetnikov in seka vse svetovne rekorde v tožarjenju, se ne dogaja pogosto, da bi se končala pravda, za katero so v trinajstih letih pripravili morda celo pol milijarde dolarjev. Pred nekaj dnevi so namreč newyorški advokati ostali brez tega donosnega posla, ko je ministrstvo za pravosodje sporočilo, da umika tožbo, ki jo je sprožilo leta 1969 proti korporaciji International Business Machines. Država je v teh trinajstih letih za to pravdo zapravila kakih 20 do 25 milijonov dolarjev. Ni znano: koliko je v obrambi porabil močnejši IBM, toda najpogostejše omenjajo znesek 400 milijonov dolarjev.

Začasno razžalošeni odvetniki so seveda

samo obrobni in povsem majhen problem spriču nedavnih sklepov ministrstva za pravosodje, ki sta povzročila razburjenje na straneh časopisov in v kanjonih spodnjega Manhattan. Gre namreč za dva sklepa. Prvič, umaknjena je tožba proti korporaciji International Business Machines, s katero je ministrstvo poskušalo razbiti tega največjega svetovnega proizvajalca računalnikov na več delov, ker baje z nedovoljenimi sredstvi potiska s tržišča sedanje in morebitne nove tekmece. Drugič, z močnim monopolom American Telephone and Telegraph Corporation – ki je po vrednosti in imetju največje podjetje na svetu – je ministrstvo sklenilo pogodbo, da se bo brez nadaljnje-ga pravdanja korporacija razbila na 22

Prekop Ren-Maina-Donava

Porurje se boji »rdeče flote« in njenega dumpinga

Že lani naj bi odprli 3500 km dolgo plovno pot med Črnim in Severnim morjem – pa jo sploh bodo?

Pred šestdesetimi leti je bavarska deželna vlada slovesno razglasila ustanovitev državne deželne družbe »Rhein-Main-Donau AG«. Pravzaprav je deželni zbor v Münchnu že leta 1917 dobil od vlade v obravnavo zakonski osnutek o gradnji prekopa med Renom in Donavo, ki je temeljil na načrtu iz leta 1834. Na novo ustanovljena družba je dobila pravico, da do leta 2050 izkorišča vodno energijo na bavarskem delu reke Maine in Donave, da bi z dohodki iz tega vira financirala gradnjo plovne poti med Renom in Donavo. Toda šele leta 1959 so začeli zares graditi ta vezni prekop.

vi – računali na enako rast za vsa prihodnja desetletja, so se seveda grenko ušeli. Zdaj je zelo malo realnih možnosti, da bi širili tisto vrsto masovne proizvodnje, ki je navezana na ogromne količine surovin ali polizdelkov.

- Drugi problem vsiljujejo železnice. Primerjave med prekopom, kot naj bi bil zgrajen, in dvojni železnici pokazuje, da bi prekop s številnimi zapornicami lahko pogoltnil največ 18 milijonov ton tovara na leto, in še to le, da bi ladje mogle voziti podnevi in ponoči, brez prestanka. Po dvojni elektrificirani progi pa lahko poleg gostega potniškega prometa prepeljejo še okoli 60 milijonov ton tovara.
- Nemci ne bi bili Nemci, če ne bi vsake reči poprej večkrat preračunali, pa so preračunali tudi hitrost takšnega tovornega prometa. Nekaj gospodarskih inženirjev in direktorjev železniških firm »DB«. Milijarde mark gre iz bonške blagajne v železnice. In če naj bi zdaj prekop odzvel že tako deficitarni program ob Donavi, še tiste tovore, ki jih imajo, potem bi morali železnice še bolj subvencionirati.
- Pravo leglo strahu pred novim prekopom pa je med zahodnonemškimi rečnimi brodarji. Pravzaprav sta se na Donavi ohranili le dve pomembni brodarški družbi: Bavarski Lloyd in avstrijska tradicijska DSDG (Donau-Dampfschiffahrtsgesellschaft). Obe sta v izgubah, in to čedalje večji; obne iščeta subvencije iz državnih blagajn.
- Pač pa je s celo tretjino prepeljane tonaže tovorov na Donavi daleč najmočnejše sovjetsko ladjevje. Bavarski Lloyd ima le dva odstotka svojega zdajšnjega deleža, avstrijska družba pa neznatno več.
- Pravo leglo strahu pred novim prekopom pa je med zahodnonemškimi rečnimi brodarji. Pravzaprav sta se na Donavi ohranili le dve pomembni brodarški družbi: Bavarski Lloyd in avstrijska tradicijska DSDG (Donau-Dampfschiffahrtsgesellschaft). Obe sta v izgubah, in to čedalje večji; obne iščeta subvencije iz državnih blagajn.

Že zdaj so vodni prekopi »enosmerne poti na Zahod«, po katerih si Vzhod pobira prednosti za dumpinjskimi cenami, pravi v zvezi nemških industrijsko-trgovskih združenj (DIHT) v Bonnu. Z davčnimi denarji zgrajena infrastruktura omogoča vzhodnim ladjarjem, da si osvajajo vse nove trge. Če pa naj bi prišli še z Donave v Ren, bi si sedanji renski ladjarji lahko iskali zaposlitev drugje, vsekakor ne več na vodi, svari gospodarski krogi.

membnejši dejavnik, ki navaja bomskega kanclerja, da prepusti prometnemu ministru vlogo grobarja nad objektom stoletja. Zadnje čase delajo vodilnim bomskim koalicijskim politikom tihе usluge še varstveni narave.

Za Bavarsko je na tehtnici mnogo. Že dolga leta si münchenki gospodarski ministri Anton Jaumann prizadeva, da bi svoji obrobni deželi odprl pota proti jugovzhodu. Posebej močno se zanima za gradnjo vseh prometnic, ki bi približale morske obale Bavarski. Četudi bi prekop morda res ne bil gospodarsko rentabilen, bi severni Bavarski in avstrijski obdonavski območjem vedno odprl nova upanja za razvoj. Ker pa za Straussa politično ni ravno modro, da bi se spuščal v dvoboje z gospodarskimi inženirji in varstveniki narave, prepustja tо vlogo svojem notranjemu ministru Geroldu Tandlerju in gospodarskemu ministru Antonu Jaumannu.

Nevarna motnja za odnose ZRN z Vzhodom

Skoraj v vseh državnih stikih med zahodnonemškimi in sovjetskimi politikmi je že vrsto let na dnevnem redu tudi vprašanje (ne)lojalne konkurence na vodah.

V Bonnu ves čas napovedujejo, da ne bodo odprli prekopa ladjam iz dežel, ki imajo »državno trgovino«, dokler ne bo vsaka posebej in vse skupaj zagotovila, da bodo privolile v pravila igre, se pravi na mednarodne prevozne tarife. Zahodnonemski besednjak – preberimo še enkrat citat iz bavarske publikacije! – skrbno pazi, da ne bi nikoli spustil bodočega prekopa iz kategorije »nacionalne vodne poti«. Se pravi, da Bonn ne pristaja na vnaprejšnjo internacionalizacijo prekopa, da si hoče sam obdržati izključno zakonodajno pravico nad njim. Če ga že sami financiramo, če leži izključno na našem ozerlju, ne da bi se kjerkoli le dotikali kakšne meje – zakaj naj bi nam potem drugi vsiljevali mednarodni status prekopa?

V Bonnu in Münchnu imajo sicer dobre gospodarske argumente za svoje trditve, mednarodnopravno pa njihovo dokazovanje ne zdrži preskusa. Nemci imajo spet opraviti z Versaillesom!

Vzhod pravi, da gre za medoceansko plovno pot, ki povezuje tudi dve mednarodni reki, in da mora biti internacionalizirana iz istih razlogov, ki veljajo za panamski ali suški prekop.

Ali ima Zvezna republika Nemčija sploh kakšno šanso, da uveljavi svoj pogled na to sporno plovno pot? Če bi naj prekop dokončali in odprli za plovbo in če ne bi poprej dosegli sporazuma z Vzhodom – poleg Sovjetov so tu pravzaprav vse podonavske države – bi Bonn očitno moral tvegati novo in hudo neprijetno politično vojno, nedvomno hudo zaostrovanje na vseh drugih frontah.

Ali pa je v takšnih okoliščinah sploh pametno dokončati drugi objekt? Ne. In slednje je prav gotovo osrednji, najpomembnejši dejavnik, ki navaja bomskega kanclerja, da prepusti prometnemu ministru vlogo grobarja nad objektom stoletja.

Tandler, ki je kot bivši generalni sekretar Straussove krščansko-socialne unije (CSU) očitno dober poznavalec biblije, je hitro vrnil zveznemu prometnemu ministru Volkerju Hauffu rookavico, češ »Bavarska ni isto kot Babilon«, nadaljnja gradnja prekopa pa »še daleč ne tako neumna kot primerjava z gradnjo babilonskega stolpa«. Tandler opozarja, da gre za 3500 kilometrov dolgo evropsko vodno pot med Črnim in Severnim morjem in da se ne gre kar tako igrati z zgodovinskimi vizijami vse Evrope. Ustavitev gradnje bi bilo tudi neopravičljivo razmetavanje denarja davkoplačevalcev, pravi bavarski notranji minister. Njegov gospodarski kolega Jaumann pa dočudno svari Hauffa, da Bavarska ne bo nikoli in nikdar dopustila, da bi prekinili sporazume med njo in zvezo (Bonnon). Na leto naj bi prihrali 150 milijonov mark samo transportnih stroškov, ko bo prekop zgrajen, trdi Jaumann.

Niti socialni demokratje niti liberalci ne bi radi tvegali nobenega novega srečanja z varstveniki narave potem, ko so jim jo že temeljito zagodili na mnogih gradbiščih jadrskih elektrarn (spomnimo se velikanskih demonstracij proti Brokdorfu pri Hamburgu in krize v hamburškem senatu, ki jo je povzročila ta gradnja; enako hudo so hessenkemu ministrskemu predsedniku Holgerju Börnerju zapletli položaj demonstrantov proti gradnji nove vzletno-poletne steze na frankfurškem letališču).

Desno konservativna bavarska vladavina CSU, ki jo vodi ministri predsednik Franz Josef Strauss, in dunajska socialistična vlada Bruna Kreiskega sta zdaj na eni strani fronte, v boju za nadaljnjo gradnjo prekopa Ren-Maina-Donava; na drugi strani pa so bomski socialni demokratje in liberalci, ki jim pridno pomagajo »turisti« in ekološki, pa še gospodarstveniki in izvedenci za mednarodno pravo.

Anton Rupnik

In namesto da bi že lani predali namestu novo mednarodno vodno pot, se zadnje čase vse bolj zastavlja načelno vprašanje, ali bo objekt stoletja sploh kdaj zgrajen. Vse namreč kaže, da ne bo nikoli. Če naj bi verjeli vrhunskim zahodnonemskim in avstrijskim politikom, bi prekop morali zgraditi do konca. Ko je bomski kancler Helmut Schmidt lani jeseni obiskal dunajskega kolega Bruna Kreiskega, mu je nadvse formalno zagotovil, da ima Zvezna republika Nemčija še naprej trden namen pripeljati to velikansko gradnjo do konca.

Skoraj istočasno pa je Schmidtov prometni minister Volker Hauff izjavil, da je ta prekop »najbolj neumen projekt od gradnje babilonskega stolpa sèm«. Bomska zvezna vlada namerava temeljito proučiti smotrnost nadaljnje gradnje tega objekta, je še rekel Hauff. Za precej strog disciplina, ki jo v svojem kabinetu vzdržuje »železniški kancler« Schmidt, je tole nasprotje v izjavi seveda vse kaj drugega kot pa kakšno razhajanje v osebnih pogledih.

Hauffova izjava je zanimala pravi pravcati požar naprej na Bavarskem, pozneje pa tudi v Avstriji. Obe srednjeevropski deželi sta namreč tako rekoč življenjsko zainteresirani za dokončanje vodne povezave med Renom in Donavo, saj bi šele ta povezava obema enako odprla plovbo do Severnega oziroma Črnega morja.

Fronte za in proti potekajo krizem prekop strankarskih ločin. Po svoje je že kar smešno brati in poslušati, kako zahodnonemski konservativni blok CDU CSU here lekcijo bomski levo liberalni vladi SPD-FDP, češ da ne zna gospodariti z državnimi financami, da je kriva za razsipniško politiko, ki povzroča inflacijo, ta pa da je vir vsega drugega zla. V Bonnu opozarjajo namreč ravno na to, da postaja gradnja prekopa brezno brez

dna in da še ni videti konca plačevanja stotin in stotin milijonov mark. Varčne računarije se tokrat gredo socialni demokratje in liberalci. Glede na več kot štiri milijardne stroške, ki jih je do zdaj gradnja že pogoltnila, je nemogoče dokazati, da bo morebitno dokončani prekop sploh kdaj zares rentabilen. Tako zdaj trdi v Bonnu prometni minister Volker Hauff (SPD) in njegov liberalni kolega, notranji minister Gerhart Rudolf Baum.

Tovorov ni zadosti niti za železnice

Kaj naj bi prekop zares pomenil za evropski tovorni promet? V knjigi (Bavarska na poti v leto 2000 »Bayern auf dem Weg in das Jahr 2000«), ki je izšla leta 1971 pod patronažo in ob sodelovanju takratnega ministrskega predsednika in (še vedno) predsednika nadzornega odbora družbe »Rhein-Main-Donau AG« Alfonsa Gopla, napovedujejo izvedeni za prometne tokove še 20 milijonov ton letnega tovara, od tega naj bi 6 milijonov ton bilo tranzitnega prometa. »Te številke dajejo slutiti, da se bo uresničila mednarodna pomembnost nove notranje vodne poti, h kateri težimo, pa tudi, da bo nova vodnogospodarska rešitev odločilnega pomena za razvojne možnosti severnobavarskega območja.« Celo največji optimisti pa govorijo danes le o največ 8 do 10 milijonih ton, ki bi jih lahko zbrali za to novo plovno pot. Pesimisti (S Hauffom na čelu) pa menijo, da bi po dograjenem prekopu lahko prepeljali kvečjemu 3,7 milijona ton tovorov na leto.

Od kod sploh naj bi prišel novi tovor? Načrtovalci, ki so v letih skokovite rasti gospodarstva in nenehnega odpiranja novih proizvodnih zmogljivosti ravno v območjih, ki so manj industrializirana – to pa so v obeh deželah prav območja ob Dona-

žele socialistične skupnosti, v številnih pogledih zelo podobni tistim, ki pestijo današnje kapitalistične države. Tudi članice SEV namreč v zadnjih letih doživljajo upadanje gospodarske rasti, zmanjševanje industrijske proizvodnje, rast cen, slabo preskrbo in številne druge gospodarske težave, ki kažejo, da je v gospodarskem razvoju sveta zelo težko ideološko razmejevati proizvodne odnose, če v njih ni resnično prostora za njihovo najširšo podružbljanje in vključevanje delavskega razreda v vse procese odločanja v družbi.

Nekaj časa je kazalo, da je pred vzhodnoevropskimi socialističnimi državami obdobje velikih gospodarskih »skokov«. Zdaj pa postaja vse bolj jasno, da je obdobje relativno mirnega in hitrega napredka mimo in da prihaja čas zaostrenih gospodarskih razmer, v katerih bodo morale vse družbene sile teh držav, predvsem pa seveda partije in vlade, ki so na oblasti, iskati nove gospodarske rešitve, pa najrj tudi odgovore na vse tiste številne družbene probleme, ki so jih do sedaj puščale na robu celotnega družbenoekonomskega razvoja svojih dežel.

Prav tako je v tem trenutku tudi vse bolj jasno, da SEV kot organizacija za vzajemno gospodarsko pomoč vzhodnoevropskim socialističnim državam, pa seveda tudi drugim deželah, ki so njene članice – Mongoliji, Kubi in Vietnamu, kljub vsemu ni omogočila medsebojnega sodelovanja, kooperacije in mednarodne delitve dela do take mere, da bi se lahko osvobodile »objema« kapitalističnega sveta in si zagotovile avtohtoni gospodarski razvoj. Nasprotno, pokazalo se je, še posebej, če to skupino dežel postavimo v okvir obrambnega sistema varšavskega sporazuma, da danes v SEV pri medsebojnem sodelovanju prevladujejo predvsem politični in ideološki integracijski procesi, manj pa realno gospodarsko povezovanje, ki bi bilo osnova za reševanje nekaterih poglobitnih ekonomskih in družbenih problemov, s katerimi se v tem trenutku sooča v svojem go-

spodarskem razvoju ta skupina dežel. To tudi potrjuje v zadnjih letih vse bolj intenzivno gospodarsko sodelovanje nekaterih članic SEV z zahodnimi državami, ki na Zahodu kupujejo tehnologijo, precej pa posegajo tudi po dodatni akumulaciji – kreditih.

Razvojna protislovja

Zanimivo je, da so danes v največjih gospodarskih težavah tiste vzhodnoevropske socialistične dežele, ki so imele v zadnjih letih najvišjo gospodarsko rast. To sta predvsem Poljska in Romunija, kjer je sredi sedemdesetih let gospodarska rast znašala 6 do 7 odstotkov na leto (večja je bila samo še v Mongoliji, 8,2 in na Kubi, 11,4), danes pa sta, kot je znano, ti dve deželi v najhujših gospodarskih škripih. Pri tem je Poljska zunaj vse »norme«, ker je v njej že prišlo do odkritega konflikta med vladajočo državno-partijsko birokracijo in delavskim razredom, ekonomske in družbene težave v Romuniji pa tudi vse bolj kažejo na napetosti med centralno-birokratskim načinom odločanja in potrebami širokih ljudskih množic. Gospodarska rast se je v zadnjih dveh letih prepolovila v vseh socialističnih državah članicah SEV, tudi v tistih, kjer je zaradi relativne nerazvitosti v preteklosti zelo hitro narasčala. V SZ je znašala, na primer, lani 3 odstotke, podobna pa je bila tudi v večini drugih dežel. Celo na Madžarskem, ki je v sedemdesetih letih dosegla velik gospodarski napredek in kjer je kazalo, da bodo ekonomske reforme dale trajne rezultate, je gospodarski razvoj popolnoma obstal in danes je Madžarska edina dežela SEV, v kateri je bil družbeni proizvod v zadnjih dveh letih manjši kot leta 1979.

Ni dvoma, da so vzroki za upadanje gospodarske rasti v deželah SEV tudi v tem, da so izrpile svoje notranje »rezerve«, ki so bile v poceni energiji, surovinah, pa tudi – zaradi umetno zelo visoko postavljene

akumulacije – v poceni delovni sili, in ki so v preteklosti omogočale hitro gospodarski razvoj. Gospodarski napredek je temeljil na ekstenzivnem razvoju proizvajalnih sil (ali močnejše, tako kot v primeru Sovjetske zveze, celo na notranji kolonizaciji širokih geografskih področij), ne pa na ustreznih organizaciji dela in ustreznem sistemu odločanja ter delitve dohodka, ki bi na vseh področjih proizvodnje pritegnil k sodelovanju široke delovne množice in na ta način zagotovil dolgoročni napredek teh dežel.

Zato imajo sedanje gospodarske težave vzhodnoevropskih dežel tudi zelo veliko skupnega in povsem jasno je, da te težave, pa če se pojavljajo na Madžarskem, v Poljski, Romuniji ali pa na Kubi in v Vietnamu, niso samo ekonomske narave. Predvsem gre za družbeno vprašanja in v svojem bistvu zadevajo ravno vključevanje delavskih množic v procese odločanja. Kako bi drugače lahko razložili, da imajo v tem trenutku največje gospodarske težave prav tiste dežele, ki so se v preteklih letih najhitreje razvijale? Ali pa, zakaj so danes zelo zaostreni družbeni odnosi v Romuniji, v kateri je bil indeks gospodarske rasti v preteklih desetih letih daleč največji od vseh socialističnih držav (znašal je 230, v SZ je bil za primerjavo 167), na Madžarskem, ki se je razvijala v teh letih najpočasneje (indeks gospodarske rasti v istem obdobju je bil 161) in kjer se družbeni proizvod v deželi celo zmanjšuje, pa je relativna družbena stabilnost, predvsem pa ni tistih vsakdanjih težav, ki že na zunaj kažejo, da dežela doživlja gospodarske probleme, kot so visoke cene, dolge vrste pred vsako trgovino itd., in ki so bile že v marsikateri socialistični deželi povod za stavke.

Upadanje industrijske rasti

Eden od odgovorov na ta vprašanja – če se zadržimo seveda samo pri gospodarskih

procesih v deželah SEV in pustimo pri miru širše družbene in politične rešitve, čeprav je jasno, da teh dveh nivojev analize v praksi ni mogoče ločevati – je ravno v celotnem konceptu gospodarskega razvoja socialističnih dežel, ki ni šel po poti izključne industrializacije dežele samo v SZ. Ta obrazec je več ali manj objeljal tudi v drugih deželah in pripeljal do velikega neskladja med blagovnimi fondy v vseh teh deželah. Na eni strani je bil vseskozi poudelek na razvoju industrije, surovinske baze in kapitalnih vlaganj, proizvodnja blaga za široko potrošnjo in kmetijstvo pa sta zaostajali do takšne mere, da sta povzročala težave v celotnem gospodarstvu in preprečevala normalen napredek socialističnih dežel, ki ju ni mogla ublažiti niti »socialistična integracija« niti »delitev dela« znotraj SEV.

To najbolj potrjuje sama delitev narodnega dohodka znotraj posameznih vzhodnoevropskih socialističnih dežel. Vse so v zadnjih letih povečale stopnjo investiranja in nadaljevale z vlaganji v proizvodne dejavnosti, pri čemer največ prav v industriji. Romunija je tista, ki je največ sredstev namenila proizvodnji, čez 75 odstotkov, od tega 48 odstotkov v industriji in gradbeništvu, manj kot 25 pa v družbene dejavnosti in vse oblike družbenega standarda. Razmerje med proizvodnim in neproizvodnimi fondy je bilo istočasno v drugih državah veliko manjše, in se je v povprečju gibalo okrog 65 in 35 odstotkov.

Kljub velikim in nenehnim vlaganjem v proizvodne dejavnosti, še posebej v industrijo, pa v deželah SEV, razen na Kubi, še deset let upada industrijska rast, ki jo dobila še posebej izrazito tendenco upadanja v zadnjih treh, štirih letih. To je v tem trenutku tudi poglavito protislovje gospodarske politike in največji gospodarski problem sedanjih socialističnih držav. Ne zadržuje samo celotne gospodarske rasti v

Ekonomika številk

Kaj se skriva za recesijo v državah SEV?

Vzhodna Evropa in njene zaveznice se srečujejo s čedalje hujšimi gospodarskimi težavami

MOSKVA, januarja (od našega dopisnika) – Gospodarska »recesija«, ki je v zadnjih štirih letih zajela večino vzhodnoevropskih socialističnih dežel, članic SEV, kaže, da objektivne družbenoekonomske zakonitosti in razvojne posebnosti držav ne izbirajo časa, prostora in družbenih ureditev. Pojavljajo se povsod tam, kjer so slabosti v proizvodnji, organizaciji dela, tehnološkem razvoju in sploh – kjer družbeni odnosi ne sledijo razvoju proizvodvalnih sil.

Mogoče izraz »recesija« ne ustreza najbolj sedanjemu gospodarskemu položaju v vzhodnoevropskih socialističnih državah, preprosto zato, ker prihaja iz meščanske politične ekonomije in ker označuje krizo kapitalizma. Vendar pa so pojavi, s katerimi se zdajne čase srečujejo de-

žele, preprosto zato, ker prihaja iz meščanske politične ekonomije in ker označuje krizo kapitalizma. Vendar pa so pojavi, s katerimi se zdajne čase srečujejo de-

Srhljiva pričevanja o nekem življenju

Neverjetna je resnica o Salvadorju

Po prašnih podeželskih cestah romajo številne procesije grčavih in shušanih kmetov – pokopavajo svoje mrtve

Kaj naj se napiše o Salvadorju, ki je najmanjša in najgosteje naseljena država Srednje Amerike? Kaj naj bi povedali o tej vulkanski deželici, v kateri vsak dan, vsako noč ubijajo dvajset, trideset ali več ljudi? Mogoče je zarjuti od groze in strahu, dvigniti krič preplaha, vendar, kdo le bo to slíšal, morebiti gibanja za zaščito človekovih pravic, ta zagotovo, ne bodo pa ga slíšali v »svobodnem svetu«, v Združenih državah, ki še naprej podpirajo salvadorsko hunto, za katero pravijo, da je reformistična in krščanskodemokratska.

Neverjetna resnica o Salvadorju je takale: skrajna desnica ubija profesorje, duhovnike, člane komisije za človekove pravice in kmete, predvsem kmete. Na pol vojaške desničarske organizacije fizično preganjajo tudi Cerkev. Profesionalni morilci »eskadronov smrti« z mačetami sekajo na kose ljudi, jih skupijo, mučijo in jim požigajo hiše. Vlada činično trdi, da se prilagaja normam zahodnih demokracij, pri čemer pa da je njen prvi sovražnik vstajniška levica, ki se je postavila na stran ponižanih, izkoriščanih in brezpravnih.

Potem so prišli pripadniki »eskadrona smrti«...

Prebiranje o grozodejstvih v Salvadorju, o zločinskih pripadnikih fašistoidnih skrajno-desničarskih organizacij nad domačim prebivalstvom, dejanskimi ali samo namišljenimi simpatizerji z odporniškimi gibanjem, takšno berilo vsekakor ni opogumljajoče, toda kaj, ko ta naš svet, dogodki in razmere v njem tolikokrat niso opogumljajoči: razkrivajo pač temno plat tistega, čemur pravimo prepleten in često protihlopen mozaik, iz katerega je sestavljen sodobni svet. Pobrskali smo malo naokrog in iz srhljivih pričevanj o Salvadorju, ki ga že drugo leto pretresa državljanska vojna, izbrali nekaj skic o usodi ljudi v današnjem Salvadorju.

O žalostni usodi kmečke družine mestice iz pokrajine Chalenango na severu Salvadorja je pripovedovala komaj odrasla dečlica, ki se je s svojo mlajšo sestrico edina rešila pred pokolom »eskadrona

smrti«. Njen oče je zagrešil samo ta greh, da je bil včlanjen v kmečko združenje in da je bil simpatizer kmečkega sindikata v pokrajini. Skrajna desnica je očetu Alfonso in njegovi družini nekajkrat grozila. Sicer pa niso grozili samo njemu, kajti na podeželju so takšne grožnje skrajno-desničarskih band v službi veleposestniške oligarhije vsakdanji pojav, še posebej v provincah Chalatenango in Morazán, kjer imajo gverilske organizacije močna oporišča. Oče Alfonso se kljub grožnjam ni pustil ustrašovati, še naprej je bil naklonjen kmečkemu sindikatu.

Potem so prišli pripadniki »eskadrona smrti«. V hišo so vdrlí skozi okno in ubili očeta, mater, tri otroke in dva sorodnika, ki sta bila tam po naključju, prišla sta na obisk. Obe deklici takrat na srečo nista bili doma. Najmlajša, ki je preživela, ne joku. Najbrž se še ne zaveda, kaj se je zgodilo. Ali pa je nasilje v Salvadorju nekaj, na kar se privadil že šestletni otrok? Kmetje pripovedujejo, da so v enem mesecu v tej vasi pobili tri družine. Najprej so ubijali samo moške, potem so začeli ubijati tudi ženske, danes pa pobijajo tudi otroke in starce...

Statistika župnije Aguilares v provincii Chalenango je počasna: v nekaj mesecih je bilo 400 ljudi ubitih, 200 posilstev, več kot 100 hiš požganih. V 80 odstotkih primerov so za zločine odgovorni pripadniki skrajno-desničarske organizacije Orden (red, kako brezupno činično zveni ta beseda!), eskadron smrti in huntina vojska. Deset odstotkov zločinov pripisujejo kriminalcem, deset odstotkov pa masčevalnim akcijam levičarske gverile, ki ubija predvsem tiste, za katere meni, da so »origas«, ovaduh.

Pomanjkanje blaga široke potrošnje

Zanimivo je, da se tendence upadanja industrijske rasti v državah SEV nadaljujejo v vseh industrijskih vejah in ne samo (ali pa predvsem) v črni metalurgiji in proizvodnji surovin. Znano je, da lani nekatere vzhodnoevropske države niso izpolnile planov ravno na področju pridobivanja energije, predvsem nafte in premoga. Sem spada tudi SZ, ki dobavlja energetske vire številnim drugim članicam SEV. To seveda ne pomeni, da je zaradi tega ogrožena industrijska proizvodnja teh dežel, vendar pa manjši letni prirast v vseh industrijskih vejah kaže, da se tudi po deklarirani spremembi prioritete med proizvodnjo industrijske opreme in blaga široke potrošnje (predvsem v SZ) stari trendi nadaljujejo.

V vseh deželah, razen na Madžarskem, se namreč še naprej delež proizvodnje blaga široke potrošnje zmanjšuje na račun deleža proizvodnje industrijske opreme. Največje neskladje je prav v SZ in Romuniji, saj znaša približno 75:25 v korist opreme. Ni čudno, če takšno razmerje povzroča kronično pomanjkanje nekaterih vrst blaga na tržišču in če negativno vpliva tudi na gospodarska gibanja v teh deželah v celoti.

Celo proizvodnja nekaterih gospodinskih aparatov, za katere vlada v vseh deželah SEV veliko povprašuje, še posebej v SZ, kjer jih je zaenkrat – če izključimo Kubo – tudi najmanj v uporabi, in ker ima danes proizvodnja blaga za široko potrošnjo tudi velik družbeni pomen, ne narašča tako, kot je predvideno, v nekaterih deželah pa se celo zmanjšuje. Tako v zadnjih treh, starih letih upada proizvodnja hladnilnikov v SZ, v Romuniji in na Poljskem, zelo počasi narašča tudi proizvodnja pralnih strojev, televizorjev itd., pri čemer je treba poudariti, da so vsi ti proizvodi, zlasti pralni stroji, vsaj v SZ zelo »preprosti«, na

Gardisti ubijajo hladnokrvno in sistematično

San Francisco de Gotera je izgubljen trg v pokrajini Morazán in nekako je podoben Macondo, vasici iz knjige Sto let samote Gabriela García Márqueza. V tem San Franciscu je trg, ki ga oblija sonce in na katerem so v neposredni sosesčini cerkev, vojašnica in kino. Človek ima vtis, da so cerkev, vojašnica in kino tam od vekomaj. Otroci se igrajo po vročem soncu in v senci razkošnih krošenj tropskih dreves, kot so se vedno igrali. Crnolase deklice ognjevitih oči med vresčanjem skačejo čez vrvo, kot da bi se požvižgale na vojno. Vendar je tudi novost na tem trgu, ki je videti od vekomaj: na trgu, ki ga obkrožajo cerkev, vojašnica in kino, vsak dan desetkrat pristane helikopter...

Je pa tudi druga plat salvadorskega vsakdana: v mnogih pokrajinah se je gverila močno razplamtel. V pokrajini Morazán, najbolj revni v deželi, je nekaj sto gverilcev več mesecev uspešno kljubovalo ofenzivi padalskih komandosov. Vendar je vsak dan zahteval svojo ceno: mrtve in begunce. V provinci Morazán je na desetisoče begunce. Vojaške operacije so jih pregnale z njihove krpe zemlje in na izbiro jim je ostalo samo dvoje, ali vključiti se v gverilo ali pobegniti iz države. V Salvadorju ni prostora za nevtiralnost.

Pa tudi beg v tužino se lahko spremeni v tragedijo, kakor se je zgodilo 14. maja lani ob mejni reki Sumpul ob salvadorsko-honduraski meji. Tistega dne okoli sedmih zjutraj so se na več kamionih pripeljali pripadniki nacionalne garde v vasici San Jacinto in La Arada. Vzdolž 58 kilometrov dolge mejne reke Sumpul so zbrali moške, ženske in otroke. Pokol je trajal deset ur. Bilanca: več kot 600 ljudi pobitih, hiše razdejane, polja požgana. Trupla so pustili na kraju pokola, da so jih raztrgale zveri, ali pa so jih pometali v reko. Honduraski kmetje so niže v reki ujeli v ribiške mreže pet otroških trupel, prerasetanih s krogli.

»Ubijajo hladnokrvno in sistematično, žrtve obtožujejo, da so umazani komunisti.« pripoveduje neka priča. Največkrat pobijajo z mačetami, ki so v navadi pri kmetih v Latinski Ameriki: da bi varčevali s strelivom. Tiste, ki poskušajo pobegniti, pokosijo s strojinami. Nekateri priče, ki so pribežale v vas Puente de Sumpul, so povedale, da so pobijali tudi starce. Oporozili so jih, da prihajajo vojniki nacionalne garde, a so v zmotni naivnosti mislili, da jim bodo zaradi starosti prizanesli. Salvadorski vojniki so jim odrobili glave in jih nasadili na slamnate strehe njihovih koč. Ko so se najpogumnejši vaščani ponoči vrnili, da bi iz svojih domov vzeli živež, so ostremeli nad srhljivim prizorom.

Vest o tem pokolu so prvi razširili redovniki in redovnice iz škofije Santa Rosa de Capan. Toda salvadorska vojska je tudi potem hladnokrvno nadaljevala svoje morsiške ekspedicije, za katere vedo vsi prebivalci obmejnih naselij. Te »sociščevalne« operacije so postale tako številne, da jih ni mogoče prezreti. Vojaki, ki so krivi teh grozodejstev, niso ne pijani ne drogirani.

Težave s kmetijstvom in hrano

Največji problem v deželah SEV pa je danes kmetijstvo, s tem pa tudi preskrba s hrano. Očitno so gospodarske težave na drugih področjih pustile posledice tudi v kmetijstvu. Najtežji je položaj v SZ, kjer ni prišlo samo do tega, da se zadnja leta zmanjšuje kmetijska proizvodnja v celoti, ampak je kljub vsem naporom in vlaganjem daleč najnižja produktivnost dela. Hektarski donos žitaric, ki zadnje tri leta močno pada, je v SZ samo okrog 15 metrskih centrov na hektar (bil je že čez 17), kar je v primerjavi z drugimi vzhodnoevropskimi državami zelo malo; ta donos znaša, na primer, na Madžarskem čez 40 centov, čez 30 pa tudi v Bolgariji in NDR. Drži, da so klimatske razmere za kmetijstvo v SZ nekoliko težje in da so zadnja leta prinašala številne vremenske nevesnočnosti, vendar pa je prav tako tudi res, da so kljub poudarku industriji bila tudi v kmetijstvu vložena sredstva (vsaj v zadnjih štirih letih) velika sredstva, ki se zaenkrat niso še nikjer pokazala.

Od kmetijskih pridelkov se ne zmanjšuje samo proizvodnja žitaric in krompirja, ampak tudi mesa, mesnih izdelkov in mleka. Spet je SZ tista, kjer se je proizvodnja mesa in mleka v zadnjih treh letih najbolj občutno zmanjšala. Proizvodnja mesa je upadla kar za 520 tisoč ton, mleka pa za skoraj pet milijonov ton. Prav tako se je proizvodnja mleka in mesa zmanjšala tudi v Romuniji in na Poljskem.

»Ubijajo hladnokrvno in sistematično, žrtve obtožujejo, da so umazani komunisti.« pripoveduje neka priča. Največkrat pobijajo z mačetami, ki so v navadi pri kmetih v Latinski Ameriki: da bi varčevali s strelivom. Tiste, ki poskušajo pobegniti, pokosijo s strojinami. Nekateri priče, ki so pribežale v vas Puente de Sumpul, so povedale, da so pobijali tudi starce. Oporozili so jih, da prihajajo vojniki nacionalne garde, a so v zmotni naivnosti mislili, da jim bodo zaradi starosti prizanesli. Salvadorski vojniki so jim odrobili glave in jih nasadili na slamnate strehe njihovih koč. Ko so se najpogumnejši vaščani ponoči vrnili, da bi iz svojih domov vzeli živež, so ostremeli nad srhljivim prizorom.

»Bog mi daje moč, da se vztrajam«

»Bog mi daje moč, da se vztrajam tukaj.« je pripovedoval Lino, eden od kmetov v zadrugi San Francisco Guajoyo, s 1200 hektari koruze in tobaka v gorah severozahodnega Salvadorja, blizu vatemalske meje. Kakešnih pdeset mesticve z od sonca razbrzdanimi obrazi, tihih, preplašenih, z begajočimi pogledi, se je zbralo na dvorišču haciende pod cvetočo buganvilko. Ob javni umivalnici ležijo na prašnih tleh s krogli prerasetana trupla. V verande glavnega poslopja gledajo otroci druge, po tlaku razmešene mrtvece. Ura je deset zjutraj. Vroče je.

Prejšnjo noč se je petnajst mož vtihotapilo na haciendo, v kočah iz slame in bambusa so zbudili družine campesinov, kmetov. Ubili so dvanajst kmetov, starih od 18 do 48 let. »Vedeli so, kaj počnejo. Eden od njih je imel v rokah seznam z njihovimi imeni.« je povedal predsednik zadruge Arturo Magaña. Takrat ko so njegovi tovariši padali pod krogli, je zbežal na prsto in se rešil pred pokolom. Po njegovih besedah so bili med ubijalci vojniki v uniformah nacionalne garde. Naslednje jutro so časopisi v San Salvadorju zločin pripisali »prevrtniškim elementom«. Dan kasneje ni spregovoril o njem nihče več. Tragedija v San Francisco Guajoyo je za večino od več kot petih milijonov Salvadorscev, ki se trudijo preživeti vihiro državljanske vojne, le ena od epizod nasilja.

San Salvador je amerikanizirano mesto z okrog pol milijona prebivalci in kar brenči od življenja. Avtomobilski promet s stotinami rumenih taksijev toyota je prav tako brezumen kot v drugih velikih metropolah Latinske Amerike. Staro mesto je živahno. Moderni trgovski centri v novih četrtih poslujejo brez prestanka. Tukaj kot da ne vedo za državljansko vojno. Le nekaj streljav od tod pa drugo za drugim rastejo barakarska naselja. Pravijo jim turguiros. Tod živijo svoje klavno življenje begunci, ki so pribežali s podeželja. Nasilje nikdar ne preneha.

Vsako jutro ob zori hrumijo po ulicah San Salvadorja tovarnjaki in poberejo tistih deset ali dvajset trupel, ki so jih pokosili ponoči. Mesto marsikod spominja na Beirut: od bomb razdejane zgradbe, na zidovih revolucionarni napis. Konvoji vozil z mitraljezi drivajo proti krajem, kjer se gverilci borijo z huntino vojsko. Nobeni četrti ni prizaneseno s streljanjem in eksplozijami, tudi ne tistim bahasto bogatim, z razkošnimi vilami, kjer se zvečer smetana salvadorske elite zbere k večerji in dolгих večernih oblahek in frakih in posede za bogato obložene mize ob žvenketu srebrnega jedilnega pribora in izbranih kristalnih kozarcev. Človeku pride na misel ena sama beseda: perverznost... Resnična salvadorska drama se odigrava na podeželju. Po podeželskih cestah romajo številne procesije revno oblečenih, grčavih in shušanih kmetov, ki v sandalih drsajo po prahu. Pokopavajo svoje mrtve. Sprevedom sledijo mršavi cvileči psi. Nad to ljudstvo se je zgrnilo še eno prekletstvo – lakota...

Avgust Pudgar

Takšno upadanje kmetijske proizvodnje se seveda pozna tudi v splošni preskrbi in v standardu ljudi v deželah SEV. Preskrba, ki tako ali tako nikdar ni bila najboljša, se je v zadnjih letih občutno poslabšala v številnih deželah, najbolj pa v Romuniji, SZ, na Kubi, v Vietnamu in v Mongoliji. Kar zadeva SZ, pravijo tukajšnji ljudje, da je v zadnjih letih preskrba s hrano precej slabša, kot pa je bila, recimo, pred deseti leti. To potrjujejo tudi številke, saj v SZ še vedno pojejo zelo malo kvalitetne hrane, predvsem mesa in sveže zelenjave, veliko pa skroba.

Po statistiki sodeč prebivalce SZ na leto porabi povprečno samo 57 kg mesa in 93 kg zelenjave. Največ mesa pojedo v NDR in na Češkoslovaškem (89 in 85 kg), največ zelenjave pa v Bolgariji – 126 kg. Zelo veliko pa porabijo ljudje v SZ – krompirja 112 kg, testenin – 139 kg in mleka ter mlečnih izdelkov – 314 kg.

V takšnih okoliščinah ni čudno, če so se začele dežele SEV v zadnjih letih bolj odpirati navzven in gospodarsko sodelovati tudi z razvitimi kapitalističnimi državami. Od leta 1975 so skoraj vsa svoja trgovinsko menjava z zahodnimi državami povečale za dvakrat, največ SZ, Poljska in Madžarska, v katerih znaša delež njihove menjave z državami EGS v celotni trgovinski menjavi čez 30 odstotkov (v SZ 34 odstotkov, na Poljskem 35 odstotkov in na Madžarskem 37 odstotkov).

Danilo Sliwnik

Portret tedna Bine Matoh

»Začetek je bil tak, kakršen je verjetno pri vseh igrateljih: Zelja po igranju že v mladih letih.« je dejal Bine Matoh, član Primorskega dramskega gledališča, in nato tekoče obnovil zgodbo svoje igralske poti, ki se je začela – če se sme tako reči – v otroški dobi in sega zdaj v Novo Gorico, v kateri in pred katero nastopa že drugo sezono: »Spominim se Rdeče kapice in Sneguljčice, ki so jo igrali v Rogaški Slatini, kjer smo stanovali. Zelja po igranju se je tedaj izražala v otroških igrah, ki smo se jih šli otroci. V šoli sem za oder potem že marsikaj priredil oziroma dramatisiral, z 18 leti sem bil v ljubljanskem SentaJakobskem gledališču. Tu sem preživel pet ali šest plodnih let, ki so bila zame nekakšna osnovna sola teatra. Po SentaJakobu se je to nadaljevalo pri lutkah, in šele s tridesetim letom sem se odločil za Akademijo za gledališče, radio, film in televizijo...«

Toda če je bil Matohov davni začetek tak, kakršen je verjetno pri slehernem igralcu – Zelja po nastopanju oziroma igranju – pa je potlej »drugi« začetek po končanem študiju nekoliko nenavaden. Pravzaprav je nekoliko neobičajna že okolščina, da se je sorazmerno pozno vpisal na AGRFT, vsekakor pa ni ravno »občajno«, da je v Primorskem dramskem gledališču, kamor je odšel po študiju, kmalu dobil nekaj velikih vlog in po splošnem mnenju uspel – uspel tudi po svojem lastnem prepričanju (čeprav tega prepričanja nikoli ne izrazi naravnost). Da, že res, da mu je pri tem nekoliko pomagala sreča (zgodilo se je, da je dobil vlogo, ker je prvotno izbrani igralec zbolel), toda priložnost je znal dobro izbrati, to pa seveda le po zaslugi svoje ustvarjalne igralske moči. Tega se Matoh, ko govoriš z njim te dni, ko v Novi Gorici teče 11. srečanje malih odrov, zaveda, a ta samozavest ni nikoli pretirana, kaj šele da bi bila nestrpna ali napadalna.

V dveh vlogah je samo v tej sezoni ostal v spominu gledalcev: kot Levstik v Kmečvili igri Levstikova smrt in kot Don Juan v istoimenski Molierovi igri. »Don Juan« so člani PGD izvedli tudi v »konkurenco« tokratnega srečanja malih odrov, in Bine Matoh je ob Ivo Barišiču (Sganarel) ustvaril živo postavo, ki je prepračila s svojo zgornjo zapeljivostjo, elegantno svetovljasnostjo in uporabnostjo zoper okostenelost stvari in navad. Morda mu je vloga »ležala« tudi zato, ker mu je komedija blizu: v SentaJakobu je igral v glavnem komedijo, čeprav je dodati, da je že na Akademiji »delal« težke dramske vloge in so mu le-te – kot sam pravi – prirale k sreči. Vseeno pa je videti, da ga komični liki posebej mikajo:

»Zelja, nasmejati gledalca, dejstvo, da si prenosnik med avtorjem in publiko, videti nasmejana ali celo srečne oblike v dvorani, ti pač preprosto nekaj pomeni. Poleg tega te komedija samega nekam sprošča... Seveda pa moram reči, da imam zelo rad tudi dramske vloge.«

Težavnost ali manjša težavnost je za njaj ob drugim povezana s pomanjkanjem ali prisotnostjo življenjske izkušnje. Če te izkušnje nimaš, pravi Matoh, je vloga težja, kajti pri igri je mogoče s pridom uporabiti mnoge stvari, ki si jih doživel. Toda ne glede na to »je treba delati, ni kaj«. Kajti popolnoma se vendarle ni mogoče zanašati niti na pripomoček, ki se mu reče navdih...

Ko je »dobil« Levstika – priznava – je bil najprej presenečen, kajti šlo je za osebo ob koncu življenja, o čemer ni vedel veliko: kako torej živiti to usodo? »Priznati moram, da sem najprej zašel v nekakšno karikiranje starčevstva, in hvala bogu, da so me na to pravočasno opo-

Jože Horvat

zori tako režiser kot igralci. Potem sem ga skušal podati čim bolj naravno, pri čemer sem se opiral na vednost, ki jo o Levstiku imam. Sem se pa zelo namučil. Toda ko je bilo delo narejeno, sem čutil zadoščenje, ker sem lahko igral ta lik. No, saj ga bomo še igrali...«

Pred bližnjo konferenco

Kaj zdaj in kaj naj delajo sindikati?

Mnenja delavcev o delu in nalogah svojih organizacij

V mnenjih in stališčih delavcev, povezanih z dosedanjo in prihodnjo dejavnostjo organizacij zveze sindikatov, se izražajo njihovi interesi, položaj in družbeni delitvi dela in družbenem reprodukcijskem procesu. S stališča organizirane akcije subjektivnih sil je pomembno raziskovanje zavesti delavcev sploh in o lastni organizaciji posebej, saj tvori skupaj z materialno osnovo družbe realni okvir možnosti in pogojev družbenega razvoja. Razvoj zavesti ljudi je ena temeljnih predpostavk in aktivni dejavnik preseganja starega, njegovega praktičnega spreminjanja ali pa tudi ohranjanja že preživelega.

Predstave delovnih ljudi, pogojene z njihovim specifičnim položajem v družbeni delitvi dela, so pogosto – čim bolj odločujoča je razredna delitev dela – različna od dominantne ideologije. Razlik ali tudi nasprotij ne gre preprosto upravičevati z nezrelimi družbenimi odnosi, ampak jih v družbi, kakršna je naša, velja tudi kritično vrednotiti kot njihov zaviralni dejavnik. To kajpak ne pomeni pričakovati popolno skladnost med revolucionarno (programatsko) ideologijo in (pogosto pragmatičnimi) mnenji in interesi delavcev. Med revolucionarno ideologijo in »povprečnimi« (v statističnem pomenu) ali večinskimi mnenji delavcev obstaja nujno tudi neskladnost, kajti revolucionarna ideologija ni rezultat spontanega razvoja zavesti delavstva, ki je bila in je še vedno – kot je opozarjal Lenin – skoraj nujno traducionistična. Toda revolucionarna ideologija, ki bi izgubila stik s praktičnimi interesi delavcev kot eno izmed temeljnih predpostavk njenega uresničevanja v praktičnem življenju, bi bila daleč od resnične revolucionarnosti, in prav tako dejavnost organiziranih subjektivnih sil, ki bi temeljila na njej, daleč od ustvarjanja pogojev za dejanski družbeni napredek.

Sindikati večeraj in jutri

Empirični podatki, zbrani v lanski raziskovalni akciji Raziskovalnega centra za samoupravljanje pri Republiškem svetu Zveze sindikatov Slovenije, v kateri je sodelovalo 3436 delavcev, ta čas omogočajo šele v grobih črtah, vendar že dovolj različno označiti odnos med mnenji delavcev ter političnim programom sindikatov ter ga povezati z nekaterimi značilnostmi delavcev, ki nam dopuščajo sklepati o njihovem družbenoekonomskem položaju.

Pretežni del dejavnosti osnovnih organizacij sindikatov, kot jo zaznavajo delavci v gospodarstvu, je mogoče uvrstiti v splošnejšo funkcijo, ki jo, kot pravi Kardelj, »navadno imenujemo zaščitna« in katere

uresničevanje je lahko le konkretno v pomenu, da neposredno učinkuje na (pretežno materialni) položaj delavcev. Na vprašanje brez vnaprejšnjih ponujenih odgovorov, kaj je bila dejavnost njihove sindikalne organizacije leta 1980, je sicer določeno odgovorila le slaba polovica vprašanih delavcev, medtem ko je 58,8 odstotka vprašancev odgovorilo, da je ne poznajo. Pogledno, na katerih področjih so bile po mnenju delavcev osnovne organizacije najbolj dejavne:

1. organizacija letnega oddiha in rekreacije 18,4%
2. kulturne in družabne dejavnosti 9,2%
3. življenjski standard delavcev 8,5%
4. preskrba delavcev 6,2%
5. razvijanje samoupravnih odnosov 5,3%
6. uveljavljanje načela delitve po delu 4,2%
7. obravnava zaključnih računov, gospodarnosti poslovanja 3,8%
8. izboljševanje delovnih pogojev 1,3%
9. izobraževanje 1,2%
10. delovna disciplina 1,0%
11. informiranje 0,9%
12. zaščita pravic delavcev 0,8%

Po odgovorih delavcev sodeč večina osnovnih organizacij ZSS ni uresničevala nalog, ki jih v poglavju o družbenoekonomskih odnosih in materialnem razvoju opredeljuje resolucija 8. kongresa ZSI. To velja v enaki meri tudi za naloge v zvezi z razvojem splošne ljudske obrambe in samozasčite, politično-organizacijske in kadrovske graditve Zveze sindikatov, v manjši meri pa tudi za naloge s področja razvoja političnega sistema samoupravljanja ter pridobivanja in razporejanja dohodka. Dejavnost osnovnih organizacij je (bila) osredotočena le na dve temeljni področji nalog sindikatov: na izboljševanje delovnih in življenjskih razmer ter življenjske ravni delavcev in na področje vzgoje, izobraževanja in kulturnega življenja delavcev. Velik delež delavcev, ki ne

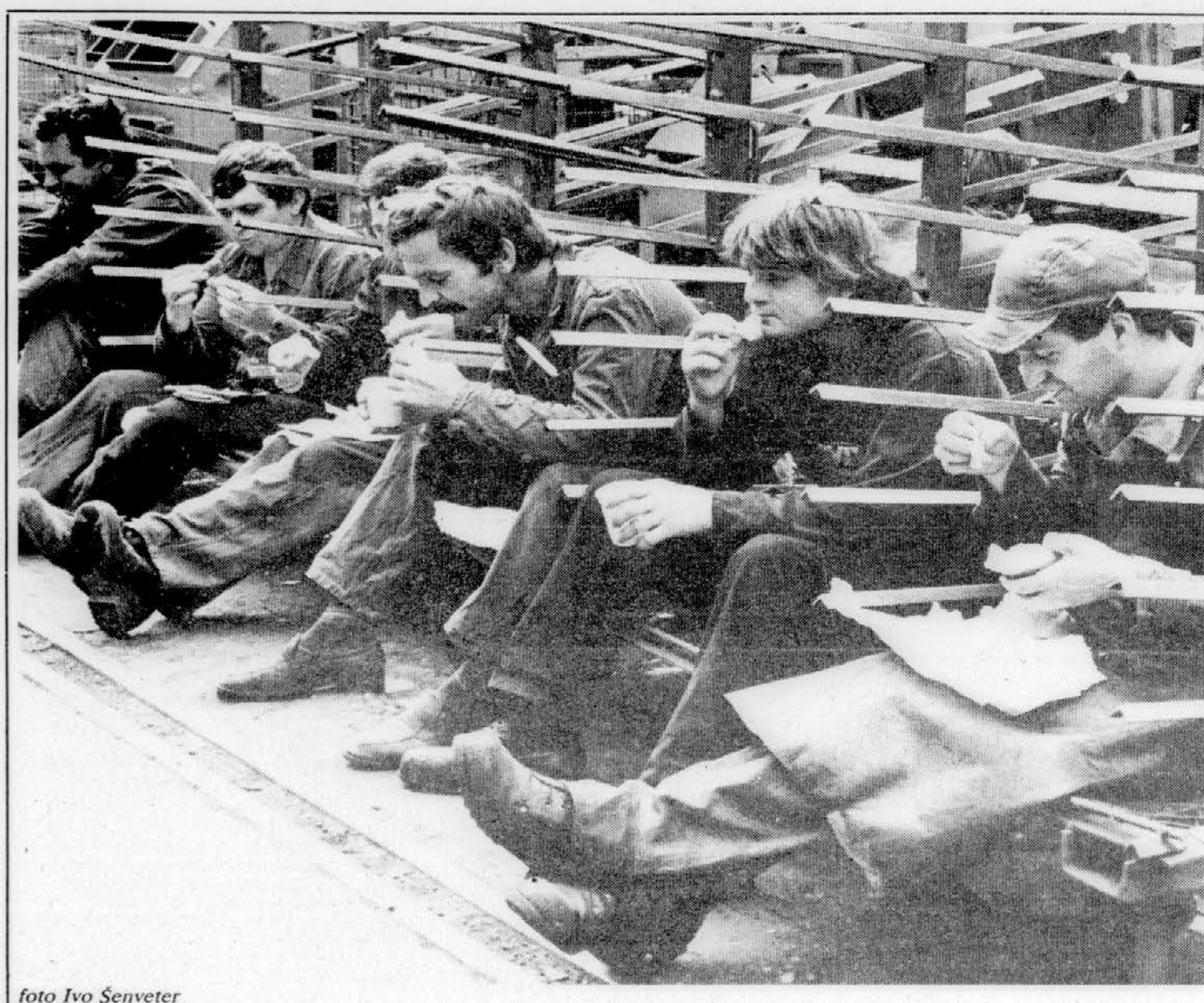

foto Ivo Senveter

vedo, s čim se je ukvarjala njihova osnovna organizacija, pa dopušča (ali vsiljuje) domnevo, da uresničevanja nalog splošne narave ne zaznavajo kot posebno dejavnost sindikalne organizacije oziroma kot njene naloge. Sklepamo lahko, da uresničevanje tovrstnih nalog v zavesti delavcev (še) ni povezano z njihovo predstavo o nalogah sindikatov, predvsem pa ne z logami osnovnih organizacij.

Na to vprašanje bi kajpak lahko dali zanesljivejši odgovor le, če bi delavce hkrati spraševali po dejavnosti drugih organizacij in organov samoupravljanja. To velja tudi za vprašanje, s čim bi se morala osnovna organizacija sindikatov poslej po prepričanju delavcev največ ukvarjati. V njem smo vprašancem našli 22 področij dejavnosti, izmed katerih so lahko izbrali največ tri, po njihovem mnenju najbolj pomembne. Tokrat le 5,5 odstotka delavcev ni dalo (vedelo) odgovora. Primerjava med zaznavami dosedanje aktivnosti osnovnih organizacij in stališči o tem, kaj naj bi bila njihova poglavitna dejavnost v prihodnje, kaže veliko skladnost. Z izjemo kulturne dejavnosti so vse »preteklo« dejavnosti v vrhu prioritetenih področij nadaljnjega dela sindikatov, med njimi pa prav na vrhu (po mnenju 35,4% delavcev) življenjski standard delavcev. Taka pričakovanja večine vprašancev od svoje organizacije lahko utemeljujemo tudi z njihovim prepričanjem, da se povečujejo razlike v življenjskem standardu ljudi, kot meni 66,5 odstotka vprašanih delavcev. Po njihovem prepričanju se neenakost povečuje predvsem zaradi nepravilnega nagajevanja (73,3%), pa tudi zaradi različnih možnosti dodatnega zaslužka (29%), pridobivanja stanovanja (19,9), zaposlovanja (19,6) in izobraževanja (18,8). Na prvo mesto med »ukrepi«, ki naj bi zmanjšali nepravilne razlike, postavljajo delavci dosledno uresničevanje načela nagajevanja po delu in rezultatih dela (51,2%), zvišanje najnižjih osebnih dohodkov (45,1) ter omejevanje dodatnega dela izven rednega delovnega razmerja (32,1%).

Po teh podatkih sodeč razumejo delavci z razvijanjem življenjskega standarda in zmanjševanjem razlik v njem kot poglavitno nalogo sindikatov predvsem osebni standard, ki je določen z osebnimi dohodki (prejemki), znatno manj pa družbeni standard, solidarnost in instrumente socialne politike. Ob taki usmerjenosti na osebni materialni standard ne moremo mimo temeljne opredelitve sindikatov, da mora družbeni standard rasti hitreje kot osebna poraba, s čimer se deklarativno (na tako postavljeno vprašanje) strinja tudi večina vprašanih delavcev. Postavlja se vprašanje, ali je taki usmerjenosti delavcev neučinkovita politika družbenega standarda ali pa slabo uveljavljena povezovalna in usmerjevalna vloga subjektivnih sil v usklajevanju posamičnih, posebnih ter skupnih in splošnih interesov. V obeh primerih čakajo sindikate pomembne naloge, na kar posebej opozarjajo izjave delavcev, da morajo večino svojih problemov reševati bodisi sami (36,2%) bodisi v družinskem krogu (24,3%), medtem ko jih le 18,8 odstotka zaznava pomoč družbene skupnosti kot odločilno. Pri tem so problemi, ki najbolj tarejo delavce – z izjemo »preniknih osebnih dohodkov« – po družbeno dogovorjenem načinu razreševanja izrazito skupnostni in solidarnostni: od prevozna na delo, varstva in solanjanja otrok, informiranja in zdravljenja do preskrbe in stanovanja.

Kako lahko (naj) sindikati »zaščitijo« delavca?

Čeprav ob podatkih iz mnenjskih raziskav ni mogoče brez pridržkov govoriti o objektivnih podatkih v striktnem pomenu, bi za indikatorje objektivnega položaja delavcev lahko šteli stopnjo njihove usposobljenosti, starost, vključenost v proces odločanja, ustvarjalnost in procesno delo, delo izven rednega delovnega razmerja, na naslednji ravni pa družbenopolitično aktivnost ter motiviranost zanjo in končno tudi

občutek, če ne spoznanje o (ne)ustreznosti nagajevanja njihovega dela in (ne)solidarnosti delavcev.

Na seznanjenost z delom osnovnih organizacij sindikatov od vseh naštetih dejavnikov najmočnejše vplivajo usposobljenost delavcev, njihova družbenopolitična aktivnost in motiviranost zanjo. Med manj usposobljenimi, ki delajo neposredno v materialni proizvodnji, jih le 32 odstotkov (vsaj delno) pozna delo sindikalne organizacije, med delavci, ki jih štejemo za strokovno usposobljene, pa 59,5 odstotka. Delavci, ki se usposablajo za družbenopolitično aktivnost, bolj poznajo delo svoje sindikalne organizacije (54,6%) kot tisti, ki zanjo niso motivirani (25,6%). Delo sindikatov bolj poznajo po lastni oceni bolj ustvarjalni, pa tudi z osebnim dohodkom bolj zadovoljni delavci z občutkom družbene skrbi za človeka, izrazito slabo pa tisti, ki si z delom zunaj rednega delovnega razmerja povečujejo svoje dohodke.

Vse kategorije delavcev postavljajo med nalogami sindikatov na prvo mesto izboljševanje življenjskih razmer, le člani zveze komunistov pa prizadevanja za razvijanje družbenoekonomskih odnosov. Sicer večinska usmerjenost zahtev delavcev v izboljševanju življenjskega standarda kot poglavitne naloge sindikatov je še posebej izrazita med tistimi delavci, ki niso zadovoljni z osebnimi dohodki in delajo tudi izven rednega delovnega razmerja; seveda jih je več med »proizvodnimi« delavci.

Člani ZK tvorijo sicer najbolj homogeno skupino, ki se po svojem odnosu do sindikatov od ostalih delavcev značilno razlikuje še po mnogo boljsem poznavanju dejavnosti sindikalne organizacije (66,8% proti 35,8% med ostalimi delavci) in po tem, da za najmanj pomembno nalogo sindikatov štejejo izboljševanje delovnih razmer. Sicer manj homogena, v svojem odnosu do sindikatov pa še značilna, je kategorija najmanj aktivnih delavcev. Značilno zanje

je izrazito nepoznavanje dela osnovnih organizacij (le 24,2% jo pozna), prevladujoča neopredeljenost do (možnih) nalog sindikatov z eno samo izjemo – izboljševanjem življenjskega standarda. Homogenost te kategorije je dejansko navidezna, kajti temelji na odsotnosti, ne pa na razvisti stališčih in odnosa do sindikatov.

Aktivnejši delavci med temeljnimi nalogami sindikatov postavljajo na tretje mesto (med njimi pa člani ZK na drugo) uresničevanje odločujoče vloge delavca v sistemu socialističnega samoupravljanja. Vendar je ta poudarek mnogo izrazitejši pri delavcih zunaj materialne proizvodnje kot pri neposrednih materialnih proizvajalcih (43,4% : 27,5%). Po lastni oceni družbenopolitično podpoprečno aktivni delavci ter tisti, ki zanjo niso motivirani, pa to skupino nalog ocenjujejo za najmanj pomembno; med naloge sindikatov jih uvršča le 23,6 oziroma 25,5 odstotka družbenopolitično malo ali neaktivnih oziroma nemotiviranih delavcev. Ti označujejo za dosti pomembnejše naloge sindikatov na področju kulture, izobraževanja in informiranja. To je seveda skladno s spoznanjem, da ne dovolj izobraženi (usposobljeni) in neinformirani delavci ne morejo zares aktivno sodelovati v še tako demokratično zasnovanih institucijah samoupravljanja. Tovrstne naloge sindikatov v največjem številu poudarjajo mlajši delavci ter delavci, ki menijo, da je njihovo delo ustrezno ovrednoteno, pri čemer pa ni razlik med delavci v materialni in nematerialni proizvodni dejavnosti.

Po večinskem mnenju naloge sindikatov na področju izboljšanja delovnih razmer delavcev ter zaščite njihovih pravic in socialne varnosti postajajo v primerjavi s prejšnjimi obravnavanimi manj pomembne. Tako usmerjenost in pričakovanja delavcev bi lahko označili kot odmiranje traducionistične miselnosti, pa vendar nam izrazita usmerjenost delavcev v skrb (sindikato) za izboljšanje materialnega standarda ne dovoljuje takega (prenagljenega) zaključka. Skrb za boljše delovne razmere kot pomembno nalogo sindikatov najbolj poudarjajo delavci v materialni proizvodnji in (med njimi) delavci, ki delajo še »populzdanski štiht«; za razvijanjem življenjskega standarda delavcev in družbenoekonomskih odnosov jo postavljajo na tretje mesto. Malo pomembna ali potrebna pa se zdi ta skupina nalog delavcem, ki ne delajo neposredno v materialni proizvodnji in ali tistim, ki menijo, da njihov osebni dohodek ustreza delu, ki ga opravljajo. Tudi člani Zveze komunistov te naloge štejejo za najmanj pomembne od vseh, ki naj bi jih uresničevali sindikati.

Mnenja delavcev vzbujajo vtis, da je sindikat prerasel klasično vlogo zaščitnika njihovih pravic. Tudi najmanj usposobljeni, najmanj aktivni in najmanj zadovoljni (z osebnimi dohodkom, možnostmi ustvarjanja dela, solidarnostno pomočjo) delavci ji ne pripisujejo večjega pomena. Ne bi mogli reči, da je to (lahko) rezultat pomanjkljivo opredeljenih (možnih) nalog sindikatov, saj smo jo med drugim opredelili kot »zaščito pravic članov sindikata«. Ostaja pa vprašanje, ali dejansko gre za pozitivno odpravo take funkcije sindikata v naši družbi. Pomislek zoper kategorično pritrilni odgovor se opira ne le na večinsko mnenje, da je razvoj materialnega standarda delavcev poglavitna naloga sindikatov. Upravičuje ga tudi prevladujoče mnenje delavcev (70,1 odstotka), da morajo probleme, ki jih najbolj tarejo, reševati bodisi sami bodisi v družinskem ali prijateljskem krogu, pri čemer smo v družbi prav za razreševanje teh problemov (od prevozna na delo do preskrbe in rekreacije) razvili vrsto družbenih institucij na samoupravnih temeljih. Raje bi dejali, da morajo sindikati ne le še naprej imeti, ampak tudi, kot pravi Kardelj, »razširiti zaščitno funkcijo« celoten kompleks neodtujljivih ekonomskih, socialnih, demokratičnih in drugih pravic delavcev, ki se ne nanašajo samo na delo oziroma na enostavno reprodukcijo, ampak tudi na celotno družbeno reprodukcijo in celoten položaj človeka v družbi.

Slavko Splichal

Kadrovske tokove (3-konec)

Ko konkurenca odloča o poklicu

V tržni ekonomiji opravlja alokacijsko funkcijo delovne sile trg, ker se delovna sila premika v skladu s tekočim prestrukturiranjem gospodarstva. To pomeni, delovna sila vedno teži v tiste dejavnosti, ki so najbolj ekspanzivne in imajo najvišjo stopnjo rasti produktivnosti dela. Koliko je vredna delovna sila oziroma koliko je vredna ura dveh različnih delavcev v takem tržnem sistemu, je odgovoril že Marx, ko je dejal, »da o tem odloča konkurenca«.

Zato imamo v tržni ekonomiji vroče poklice, ki so plačani po zakonu ponudbe in povpraševanja. Delovna sila pa se prilagaja potrebam gospodarstva z mehanizmom substitucije poklicev, prešolanjem, dodatnim izobraževanjem, menjanjem poklicev in deloma s planiranjem izobraževanja, ki ni posebno uspešno. Vsi ti mehanizmi usmer-

janja kadrovskih tokov dokaj hitro učinkujejo in ne zahtevajo preveč denarja. Res je, da je nezaposlenih zmerom več, vendar to na drugi strani omogoča visoko mobilnost delovne sile v skladu s tržnimi zakoni.

Pri nas trga delovne sile institucionalno ne priznamo. Kadrovske tokove želimo

usmerjati s planom, usmerjeno izobraževanje pa je instrument plana. To pomeni, da bosta plan in usmerjeno izobraževanje opravljala alokacijsko funkcijo delovne sile. V tržni ekonomiji opravlja to trg.

V tem smislu vrednost dela ni določena s trgom in konkurenco, temveč z imanentnimi lastnostmi dela, kot so zahtevnost, odgovornost in podobno.

Vprašanje je sedaj, ali bodo zaposleni ravnali v skladu z zahtevami plana in usmerjenega izobraževanja. Bojimo se, da ne bodo – četudi se bodo izobraževali po »pravilih igre« usmerjenega izobraževanja – če bodo za isto izobrazbo, kvalifikacijo, ali poklic in za približno isto količino dela v različnih delovnih organizacijah nagajevani dokaj različno. Ravnali se bodo po zahtevah trga, kar pomeni, da bodo šli delat tja, kjer bo njihov poklic, izobrazba ali delo višje ovrednoteno. Če bo potrebno, bodo zapustili svoj poklic in se zaposlili v čisto drugi dejavnosti.

Usmerjeno izobraževanje po nezanesljivih planih

Ob tem navedimo ugotovitev republikanskih sekretarjev skupnosti za zaposlovanje: »Skupnosti za zaposlovanje zelo težko usmerjajo kadre, saj praktično ne vedo, kakšne so potrebe združenega dela. Načrti, ki naj bi jih pripravljale tekoče, srednje-ročno in za daljše obdobje, so namreč velikokrat le formalno izpolnjeni listi papirja. Zaposlovalne skupnosti nimajo česa usklajevati. Zaposlovanje teče po svoje, mimo vseh zahtev in različnih republikanskih dogovorov.«

Ze dolgo ugotavljamo, da so kadrovske potrebe in kadrovske plani majhnih delovnih organizacij zelo nezanesljivi. Delovnih organizacij vendar ne moremo prisiliti, da bi izdelale zanesljive plane potreb po kadrih, če tega nečajo ali če se jim to ne zdi potrebno.

In katera najnižja enota planiranja kadrov je potem bolj zanesljiva? Brez dvoma so to večje delovne organizacije, saj strategija njihovega razvoja sploh ni možna brez ustreznih kadrovskih planov. Nato razna združenja in sodi, saj je osnovna funkcija sozdov povezovanje več integriranih delovnih organizacij, načrtovanje strategije njihovega razvoja in njegovo usklajevanje. Zato naj bi sodi bili zanesljivejša enota planiranja kadrov kot pa majhne delovne organizacije.

Če drži, da skupnosti za zaposlovanje praktično ne vedo, kakšne so potrebe združenega dela, potem si lahko zastavimo vprašanje, na čem temelji usmerjeno izobraževanje. To, kar se npr. usmerja leta 1981, bo »izdelano« šele 1985. Zavodi za zaposlovanje pa se odrekajo odgovornosti, da bi povedali, kakšne bodo takrat potrebe. Te odgovornosti v stanju, kakršnega prikazujejo, tudi prevzeti ne morejo.

Iz tega izhaja, da smo ujeti v nego sistemsko logiko. Če ne priznamo trga delovne sile, postanejo vprašljivi tudi drugi konstitutivni deli trga.

Če pa bo potekalo usmerjanje na osnovi plana, moramo upoštevati, da zanesljivega nacionalnega plana kadrovskih potreb še nimamo, da usmerjeno izobraževanje deluje po planih ali potrebah, pripravljenih

ali izbranih ad hoc, in da nam je nekatere podrobnejše poizkuse dolgoročnega planiranja kadrovskih potreb podrla oziroma razveljavila recesija, da so spremembe doma in po svetu tolikšne, da postajajo vsi dolgoročni plani vprašljivi.

Volje in interesa delavca ne bi smeli zanemariti

Pri usmerjanju kadrovskih tokov pa so dodatne težave. Opraviti namreč nimamo s proizvodom, temveč s človekom, z njegovo voljo, željami, aspiracijami in z njegovimi interesi. Če v potrebah sistema ne bodo upoštevalne njegove aspiracije in interesi, se ne bo ravnal v skladu z njimi, temveč v skladu s svojimi interesi.

Zato se vračamo k izhodiščnemu vprašanju: Kako uravnati kadrovske tokove glede na to, da v dani situaciji učinkovito ne funkcionirajo niti tržni niti plansko-administrativni regulativni mehanizmi in ne mehanizem samoupravnega sporazumevanja?

Usmerjanje kadrovskih tokov lahko deluje, če se bo v naslednjih letih povsem uveljavil mehanizem samoupravnega sporazumevanja in če bomo postavili in uresničili novo strategijo tehnološkega razvoja. Če pa se to ne bo uresničilo, bodo kadrovske tokove bolj določale želje in interesi vsakega posameznika kot pa potrebe sistema. In če bi se to zgodilo, bi sistem deloval z visokimi stroški.

Usmerjanje celotnih kadrovskih tokov bo bistveno drugačno, če nam bo uspelo uveljaviti tehnološko zahtevne proizvodnje, ki pa ne morejo delovati na avtarkičnem

trgu, s podpoprečno produktivnostjo in nadpoprečnimi stroški, kar je mogoče in kar velja za tehnološko nezahtevne proizvodnje.

Kvantitativnemu povečanju gospodarske strukture ustreza ena vrsta usmerjanja kadrovskih tokov, pomembnemu prestrukturiranju gospodarstva v tehnološko zahtevne proizvodnje pa bistveno drugačno usmerjanje, oblikovanje in tudi selekcioniranje kadrovskih tokov. Za zdaj ni mogoče zanesljivo vedeti, kateri sistem uravnava in obvladovanja prirodnih ekonomskih tokov in šokov, ki jih povzročata širši mednarodni prostor, bo prevladal kot zaokrožen, dominanten in konsistenten sistem, iz katerega bodo izhajali kriteriji menjava in enoten vzorec ravnjanja.

V razvitem gospodarstvu je več zaposlenih v terciarnem sektorju

Rast terciarnega sektorja je odvisna od stopnje in kompleksnosti sistemskih povezav in tehnološkega razvoja. Težnja je povsem jasna: delež tako imenovanih neposrednih proizvajalcev ali delavcev, pojmovanih v klasičnem smislu, se postopoma zmanjšuje. Z uvedbo najodobnejših tehnologij in robotizacije bo delež neposrednih proizvajalcev med aktivnim prebivalstvom najnižji.

Nezaposlenost v industrijsko razvitih državah je močnejše determinirana z razvojem tehnologije kot z recesijskimi fluktuacijami. Delež nezaposlenih raste, čeprav raste družbeni proizvod in produktivnost dela. To pomeni, da je nezaposlenost bolj strukturalne narave kot pa posledica ekonomskih vzponov in padcev.

Okrogla miza

Ne morejo biti vsi ljudje doktorji ali Einsteini

Nova šola je za precej fantov in deklet težja od prejšnje

Občutek imam, da si zdaj niti v javnosti niti v šoli še nismo povsem na jasnem, kakšna je funkcija novih, zahtevnejših programov srednjega usmerjenega izobraževanja...

Tako je menil Polde Kežjar, namestnik predsednice Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo, na okrogli mizi Dela. Našega pogovora o uspehih in problemih srednjega usmerjenega izobraževanja leta, so se udeležili še: Jože Filo, direktor Pedagoške šole iz Maribora, Jože Gersak, direktor Tehniške šole iz Celja, Hrabroslav Premelč, direktor Izobraževalnega centra Litostroj iz Ljubljane, Valerij Novak, direktor Srednje ekonomske in družboslovne šole iz Kopra, Niko Rihar, direktor Kmetijskega šolskega centra Grm iz Novega mesta, Peter Robida, ravnatelj usmerjenega izobraževanja rudarstva v Rudarskem šolskem centru iz Titovega Velenja, in Stane Vrtič, direktor Gimnazije Vič iz Ljubljane, iz uredništva Dela pa Jože Volfand in Janko Svetina.

DELO: Kaj se v šolah spreminja? Kaj so ta čas glavne značilnosti delovnega, pedagoškega utripa v šolah srednjega usmerjenega izobraževanja? GERSAK: S projektom usmerjenega izobraževanja smo relativno dobro začeli. Odločitev, da se je začetek reforme za eno leto prestavil, je bila pravilna. Materialne, kadrovske in organizacijske priprave, ki smo jim v minulem obdobju posvečali največ pozornosti, so v slovenskem prostoru uredili. Tudi akcija za učbenike je bila uspešna. Zdjaj gre za drugačen način dela. V praksi imamo dva pedagoška režima - enega za stare programe in drugega za usmerjeno izobraževanje, a tudi tu imamo dva režima: ene, ki so samo tablo menjali in zelo malo vedo o individualizaciji in diferenciaciji pouka, o bolj zahtevnem učiteljevem delu, in druge, ki delajo po novem. Za stari sistem pouka imamo letno 38 tednov, za novega 40. To moramo uskladiti. NOVAK: Individualizacija pouka se je v glavnem preobrnila v reševanje slabih učencev. Največ se posvečamo samo prvemu letniku, 2., 3. in 4. letnik so ta čas na stranskem tiru. Res se bojim, da sta dva režima. VIRTIC: Pri učiteljevanju so določeni

DELO: Kaj se potemtakem menja v šolskem delu? GERSAK: Z individualizacijo in diferenciacijo pouka smo na naši šoli dosegli izredne rezultate: ob prvi redovalni konferenci približno 70 odst. uspešnih, prej pa v programih tehniške šole 50 odst. z boljšimi učenci. PREMELČ: Glede povezave z združenim delom pri nas ni bistvenih sprememb. Didaktično pedagoška problematika se pa zaostriuje ob mnogo večjih zahtevah, ki jih pri taki sestavi učencev postavlja SVIO - skupna vzgojno izobraževalna osnova v prvem letniku. NOVAK: Razredni učiteljski zbori se letos veliko več ukvarjajo z razredi. To pa zato, ker ugotavljamo, da prihaja na srednje šole dokaj različna mladina, tudi v vzgojnem pogledu. Na naši šoli smo imeli ob prvi redovalni konferenci za 10 odstotkov slabši učni uspeh kot lani. Naša največja težava je v vzgojni pomoči učencem, pri čemer moramo ločiti skupino učencev, ki ni pripravljena delati, in skupino, ki izobraževalnih programov ne zmore. Pri teh prihaja od tega, da učitelj ne ve, kaj bi počel, mladostnik pa postaja žalosten, če je imel ob prvi redovalni konferenci pet evrov, zdaj jih ima pa še več. DELO: Kaj bo z njimi ob koncu leta? NOVAK: S takimi učenci tedensko delamo, boljši pogoji dela so nam omogočili več stikov, vabimo jih na pogovore, dajemo jim diferencirane naloge. Vendar so za nekatere programi pretežki. V trgovski šoli je 35 odstotkov učencev končalo osnovno šolo z zadostnim uspehom, prišli so v usmerjeno izobraževanje, ki je dvakrat težje od prejšnje trgovske šole. Res je vprašanje, kaj jim poiskati, da ne bi odšli, ali kamorkoli prišli z občutkom, da niso sposobni. PREMELČ: Pri nas smo doslej 8 učencev preusmerili iz skrajšanih programov v srednje, iz srednjih v skrajšane samo enega. To dokazuje, da je bila tendenca nekaj povsem drugega kot kakšna negativna selekcija. Smo pa iz dveh oddelkov skrajšane programa preusmerili 9 učencev v usposabljanje. Bistvena sprememba je v tem, da se preusmerjanje pojavi šele takrat, ko so bile uporabljene vse druge možnosti pedagoškega, didaktičnega pristopa. Neuspešne v srednjem programu bi preusmerili v skrajšani program šole ob poletju, problematičnih je 30, predlaganih za preusmeritev le 12. DELO: Kaj učenci gledajo na to preusmerjanje? PREMELČ: Učenci in tudi starši vedo za oblike pomoči in za zahteve. Nekateri vztrajajo in se ne preusmerijo, ob zavesti, da se podajajo v določen rizik. Vsakega rešujemo, iz pedagoških ozirov in iz kadrovskih. To smo delali že prej, letos še

niso tako zahtevni, da jih učenci s poprečno zmogljivostjo, pristopom in zavzetostjo ne bi zmogli. KEJŽAR: Predpostavljam, da se del učencev na vaši šoli sploh ne pojavi. FILO: Prihajajo učenci z odličnim, prav dobrim uspehom, nekaj tudi z dobrim. V okviru učnih vsebin so posamezne stvari razvrščene tako daleč vsakebdi, da med njimi ni mogoče ustvariti stika. V tej smeri je v učnih vsebinah še veliko rezerv. Sodim, da je strokovno izpopolnjevanje učiteljev v tej smeri dobro in da učitelji precej pomagajo. Demokratizacija našega učno-vzgojnega procesa je na tej ravni dobro usmerjena. Ne rečem, da učencev že postaja subjekt in učiteljev sodelavec, učitelj pa njegov mentor in usmerjevalec. Znotraj našega dela bomo še marsikje našli veliko avtoritete, samovolje, nedemokratičnih pristopov in pritiskov, vendar govorim o tem, česar je več. Sodim, da je demokratičnih poti več, da so tovariški odnosi tisti, ki prevladujejo, da je učencev postal učitelju bližji in da se mu ga ni treba bati. KEJŽAR: Ne samo starši in učenci, tudi učitelji in posamezne šole marsikaj mislijo, da mora biti projekt reforme perfekture. Sistem s tem ni računal in ne računa. S tem, ko je postavljeno tako, da mora uporabnik in izvajalec skupaj z učencem stalno vplivati na vsebino in izvajanje izobraževanja, predstavlja v sistemu velik prispevek ustvarjalnosti vseh, ki so udeleženi v tem procesu. To se kaže na različnih stopenjih. Učitelji se te naloge lotevajo z različno zavestjo, tudi z različno stopnjo poglobitve. Ni naključje, da je predmet zastavljen tako, da daje osnovo, obstaja pa ne samo možnost, ampak tudi potreba po zelo širokem razvijanju povezav s tistimi področji proizvodnje, za katera v celotnem izobraževalnem programu gre. Res je, da so se v prvi fazi ustvarjalno vključili predvsem učiteljski zbori, morali pa se bodo na neki način tudi učenci in uporabniki. DELO: Precej kritik je uperjenih na ne-

kih. Pred nekaj leti sem na neki seji občinske skupščine slišal pedagoško svetovalko, ki je poročala, da nekaj učencev ni uspelo končati vseh razredov osnovne šole in da sta jo dva končala v petem razredu. Pa se je dvignil zelo znan mizar in vprašal, kje sta tista dva, da ju bo šel iskat. RIHAR: Več bi morali govoriti, da ni sramota, če otrok doseže izobrazbo 4. ali 3. stopnje zahtevnosti, ne pa zmeraj 5. stopnjo. Ne morejo biti vsi ljudje doktorji ali Einsteini. VIRTIC: Pretežno vsi drvim o neki poti izobraževanja, izobraževanja, izobraževanja. Če ne bomo imeli mlade ljudi, ki moramo vzgajati mlade ljudi v samoupravljalce v tem smislu, da bodo nekdo imeli te vrednote - bomo naredili slabo ugodno formiranje mladih ljudi. DELO: Kako so učitelji pripravljani na naloge srednjega izobraževanja? NOVAK: Pri študiju učiteljev bi morali narediti ogromno, da ne bomo ostali na pol poti. Zanimarjamo permanentno izobraževanje učiteljev, ki reformo izvajajo. Dokvalifikacije učiteljev ne bi smeli prepuščati le zavodu za šolstvo, ampak bi morali najti neki sproten sistem. Učiteljevo vsakotletno izobraževanje bi moralo biti pogoj za njegovo delo in za napredovanje. FILO: V tej smeri bi bila potrebna večja naložba, ker s temi učitelji moramo reformo dobiti. ROBIDA: Rudarski strokovnjak v rudniku zasluži 35.000 do 40.000 dinarjev, v šoli pa 18.000 ali manj. Ne moremo pričakovati, da bomo tako dobili v šolo dobre in najboljše ljudi. VIRTIC: Doseči moramo, da se novo izobraževanje materialno bolj podpre. Če v tem pogledu ne bo naprov - pa ne gre za ne vem kakšen denar - bomo ostali boski. DELO: Kako se ta čas odraža delež izven-

nih organizacijah, uporabniki vedo o njej zelo malo. DELO: Za rudarstvo ne bi pričakovali take kritike. ROBIDA: Sem tudi član izvršnega odbora posebne izobraževalne skupnosti za rudarstvo. Še in še smo se pogovarjali z uporabniki; edino, kar smo od njih slišali, je bilo, da bodo kadri odslužili. Niso se temeljito poglobili v učne načrte, števila ur si niso ogledali. Bili smo ena redkih šol v Sloveniji, ki je že prej delovala po konceptu usmerjenega izobraževanja. Po novem je zdaj praktičnega pouka komaj dve tretjini prejšnjega števila ur. Zelo zavzeto smo se lotili dela tudi v sodelovanju s fakulteto in geološkim zavodom. Toda vsak je videl svoj program in vsak učitelj misli, da je njegov predmet najbolj pomemben. Nobenega utrjevanja znanja ni. Tu vsi grešimo, ker se držimo učnih načrtov kot pijan plota. Učence imamo iz več kot 80 občin v Jugoslaviji. Zelo problematični so pogovori s starši, posebej iz sosednjih republik, ker so se vsi učenci vpisali v program za rudarskega tehnika in starši tudi mislijo, da so otroke vpisali v tehniško šolo. Velik problem je ženska mladina, ki se je vpisuje razmeroma veliko - zdaj jih imamo 13, komaj smo jih nekaj pregovorili, da so se vpisale drugam. V jami se ženske ne smejo zaposliti, lahko bi se na površinskih kopih, vendar od teh organizacij ni niti ene stipendije. Tu se pozna nezainteresiranost in neosvedečenost pri kadrovanju. Ustanovili smo posebno komisijo, ki bo morala krepko delati do konca leta. DELO: Ste se dogovorili o načinu dela z učenci? GERSAK: Učence je treba spremljati ves čas šolanja. V okviru oddelčnih skupnosti smo ustanovili komisije za usmerjanje in preusmerjanje učencev, v katerih so razredni, psiholog, predstavnik oddelčne skupnosti. Pri tem bi morali dati več podporka proizvodnemu delu in delovni praksi

Pri nas je nezaposlenost močneje determinirana z ekonomiko kot z razvojem tehnologije in prestrukturiranjem gospodarstva, toda v bližnji prihodnosti, s prevlado višje tehnologije, bo tudi nezaposlenost dobila drugačno naravo. Že nekaj desetletij nam podatki kažejo vedno večji delež zaposlenih v terciarnem sektorju. Čim bolj je država gospodarsko razvita, tem več delavcev je zaposlenih v terciarnem sektorju. Vendar moramo tukaj omeniti še eno šibko točko dolgoročnih predvidevanj. Ko so svoj čas odkrili pomembnost terciarnega sektorja za gospodarski razvoj, so predvidevali neomejene možnosti zaposlovanja v tem sektorju. Najnovejši razvoj tehnologije pa je ta predvidevanja že ovrgel, kajti elektronika in računalniki močno zožujejo možnosti zaposlovanja v tem sektorju. Ker pa terciarni sektor vključuje veliko raznoternejših dejavnosti, njegov delež ni povsem zanesljiv kazalec gospodarske razvitenosti. Znotraj tega sektorja morajo biti neka razmerja optimalnosti. Kakšna so ta optimalna razmerja, nam ni znano in niti ni tovrstnih empiričnih študij. Zelo verjetno pa ta razmerja niso optimalna, če je v terciarnem sektorju velik del zaposlenih v upravni administraciji, čeprav se z visoko kompleksnostjo sistemov pomembno veča prav ta sektor, ker usmerja prirodne družbene tokove in odkriva zapletene vzročne zveze. Pri nižji stopnji industrijske razvitenosti bi moral v terciarnem sektorju proporcionalno prevladovati servisni sektor, ki je v bistvu gospodarski. Pri visoki industrijski razvitenosti pa bosta verjetno prevladovala

izobraževalno-raziskovalni in upravno administrativni sektor. Stednji bo tudi uravnaval med sistemi menjalna razmerja, tako da se sistemi med seboj ne bodo blokiral. Zidarji za pisalno mizo Vsekakor pa bodo spremembe v terciarnem sektorju tako velike, da bodo povzročale veliko mobilnost delovne sile. Politika zaposlovanja in izobraževanja bo morala upoštevati te premike in jih olajšavati z ukrepi. Bistvo politike zaposlovanja je, posebej, če prerašča lokalne in regionalne okvire in jih tudi mora, kakor hitro se delovna sila premika čez nacionalne meje - da se odziva na tiste ekonomske in druge tokove, ki že delujejo, in da predvideva tiste, ki bodo v prihodnjih petih ali desetih letih prevladujoči. Prav v tem predvidevanju bodočih tokov pa se lahko zmoti. Veliko energije usmeri v tiste tokove, ki za ekonomijo kot celoto niso ali pa ne bodo dominantni. Po vsej Zahodni Evropi manjka npr. zidarjev, tesarjev, instalaterjev in drugih vročih poklicev. Nobena politika ne more delovati kot prisila, da bi se določena populacija izsolala ali izučila za zidarje, če tega noče. In če politiki to vendarle uspe, bo njen uspeh dokazan le, če bodo izučeni zidarji ostali v poklicu, če torej ne bodo odšli v druge, celo inkompatibilne poklice. V sodobnem svetu, ko je mobilnost velika in ko se fleksibilnost in nadomestljivost poklicev s splošnoizobraževalnimi programi izredno povečuje, so vsi natančni kadrovski plani ali plani poklicev problematični.

To, kar je za politiko zaposlovanja v usmerjanju kadrovskega toka bistveno, je odkrivanje globalne trende in tehnološke tokove in v njihovem okviru - v okviru omejenega števila poremis, ki so znane - začrtati dolgoročno politiko ter delovati kot korektiv, kadar to zahtevajo nenadne spremembe. Proporcije zaposlenih v terciarnem sektorju za države EGS za leto 1973 je: Država % zaposlenih v terciarnem sektorju Belgija 52,8 Zahodna Nemčija 43,6 Danska 56,7 Francija 48,4 Anglija 54,7 Irsko 44,3 Italija 38,6 Luksemburg 42,3 Nizozemska 57,0 Slovenija 40,0 Kot vidimo, ima večina zahodnoevropskih držav blizu polovice ali že več kot pol zaposlenih v terciarnem sektorju. Trend zaposlovanja teče v isti smeri dalje. Slovenija ima relativno visok delež zaposlenih v terciarnem sektorju. To je več, kot zmore njena ekonomija glede na to, da servisna, obrtna in podobna gospodarska dejavnost v njem ni močno zastopana. Število zaposlenih v tem sektorju tudi ne bo mogoče zmanjšati, pač pa ga lahko z ekonomsko politiko in s politiko zaposlovanja spreminjamo, tako da bo večja zaposlenost v tistih dejavnostih terciarnega sektorja, ki dajejo pri določenih stopnjah tehnologije največji prispevek ekonomskemu razvoju.

Nekvalificirani delavci prihajajo s podeželja Dejavnik, ki tudi določa obseg in smer gibanja delovne sile, je delež kmečkega prebivalstva. Kmečko prebivalstvo predstavlja rezervoar za dokaj obsežna gibanja, zlasti v fazi intenzivne industrializacije. Pri visoki stopnji industrijske razvitenosti na določeni točki nadaljnji priliv iz kmečkega prebivalstva ni možen ali pa je skodljiv. Ta točka se giblje pri okoli 10 odstotkih aktivnega kmečkega prebivalstva in je determinirana s poljedelskimi površinami. Za zaposlenost v kmetijstvu je izredno pomembna ekonomska oziroma dejavna politika. Če so pogoji dela in možnosti pridobivanja dohodka v kmetijstvu težji kot v drugih sektorjih, potekajo premiki delovne sile iz kmetijstva v druge sektorje, čeprav z vidika celotne ekonomije to ni racionalno. Zato morajo na področju kmetijstva veljati tržni zakoni; če pa se tudi ob njih neekonomski odliv kmečkega prebivalstva nadaljuje, je treba tržne zakonitosti dopolnjevati s politiko subvencioniranja. Za Slovenijo je problem mobilnosti kmečkega prebivalstva posebno aktualen, ker drobno kmečko lastništvo ne more delovati v skladu s svetovnimi produktivističnimi kriteriji in ker so pogoji dela in možnosti pridobivanja dohodka v kmetijstvu relativno težji kot v drugih dejavnostih. Vendar tovrstni premiki ne delujejo samo v slovenskem prostoru, temveč je bil doslej dokaj močan priliv kmečkega prebivalstva z nezadostno razvitih območij iz cele Jugoslavije. Tu pa so še vedno dokajšnje rezerve delovne sile, saj je stopnja

nezaposlenosti v Jugoslaviji kar visoka, okoli 800.000 registriranih. Rezervna delovna sila oziroma nekvalificirana kmečka delovna sila je v naših razmerah spodbujala razširjanje tehnološko nezahtevne proizvodnje, ker je to kratkoročno najcenejša in najlažja izbira. Zanimivo je, da številni občinski plani in plani gospodarskih organizacij zahtevajo znatno več delovne sile, kot je je v Sloveniji. Potemtakem je implicitna predpostavka takšnih ekspanzijskih planov dotok nekvalificirane delovne sile z nerazvitih območij oziroma iz kmetijstva. Planerji izhajajo iz predpostavke, da bodo ti tokovi prirodno potekali tako, kot so doslej. Preveč razdrobljeno kmečko gospodarstvo Politika zaposlovanja je te prirodne tokove skušala nekoliko obvladovati z zakonodajo o minimalnem standardu ipd., vendar intencije zakonodajalca niso bile zadosti upoštevane. A če bi bile, bi tudi trg bolje deloval, kajti cena delovne sile je znatno večja, kot jo plačajo delovne organizacije, saj v ceno ne vštejejo tistih stroškov, ki obremenjujejo celotno družbo. Vendar postavljamo tezo, čeprav empirično nepreverjeno, da je dotok nekvalificirane delovne sile z nerazvitih območij Jugoslavije ugodno deloval na gospodarski razvoj Slovenije. Če smo trdili, da v prestrukturiranju delovne sile iz posameznih sektorjev in zlasti iz kmetijskega sektorja so neki limiti, ki jih v ekonomski politiki in politiki zaposlovanja kaže upoštevati, potem navedimo za

ilustracijo delež aktivnega kmečkega prebivalstva v deželah EGS za leto 1973 in v Sloveniji. Država %aktivnega kmečkega prebivalstva Belgija 3,9 Zahodna Nemčija 7,5 Danska 9,6 Francija 17,7 Anglija 4,0 Irsko 25,0 Italija 17,4 Luksemburg 9,0 Danska 6,8 Slovenija (1975) 17,0 Dežele EGS so kljub relativno gosti naseljenosti velike proizvajalke hrane. V Sloveniji je problem v tem, da imamo drobno kmečko gospodarstvo, ki ravno zato ne more biti v celoti visoko produktivno. Glede na to, da hrano potrebujemo, da potenciali v tem pogledu niso izkoriščeni, je predvsem na tem področju pomembna tak aktivna ekonomska in zaposlovalna politika, ki bo ustvarila priroden pretok kmečkega prebivalstva v druge sektorje. Če primerjamo delež kmetijske ali orne zemlje z deležem aktivnega kmečkega prebivalstva pri nas v Avstriji in Švici, saj so naravne razmere podobne, lahko ugotovimo, da so še možnosti za pretok kmečkega prebivalstva v druge sektorje. Vendar bi zanesljiva analiza teh možnosti morala upoštevati starostno strukturo aktivnega kmečkega prebivalstva. Janez Jerovšek

Spomin na Frana Kršinića

Še z biciklom bi dirjali mimo slik!

Kaj je govoril in zaradi česa protestiral nedavno umrli hrvaški kipar

V tem članku bi rad oživil spomin na človeka, ki je bil desetletja legenda hrvaškega in po vsej priliki tudi jugoslovanskega kiparstva – le on edini je s čudežnim dletom v roki odkril in dokazal, da je kamen, marmor mehkejši in nežnejši kakor voljna koža, topel kakor žensko telo... To je kipar Frano Kršinić, od katerega smo se tukaj v Zagrebu pred nekaj dnevi za vedno poslovili in ki za njim iskreno žalujemo.

Bil je s Korčule, iz majhne korčulske ribiške vasi, z lepim, zvonečim imenom Lumbardo. Ko je klesal svoje znamenite ribiče, prekaljene in robate, ko v potu obraza vlečejo ribiške mreže, je s tem pravzaprav utelešal spomine na svojo Lumbardo.

Skrivnost speče ženske

Rodil se je leta 1897, torej na prelomu stoletij. Kot praški likovni učenec, učenec kiparstva je našel v tedanjem hrvaškem kiparstvu ostanke tradicije akademskega realizma, pa tudi tiste narodne romantike skupine »medulicevce«, katerim je bil največji ideal kipar Ivan Meštrović.

Tu nekje se je prigodila tista življenjska prelomnica v Kršinićevi umetnosti, ki ga je storila slavneja: ne da bi se opiral na tradicije in skupine, je hotel poiskati neko svoj pot, svoj osebni izraz, in čutil je, da ga je »otipala«, ko je modeliral figure, v katerih so se oblike in gibi čudovito in preprosto povezovali v popolne harmonične plastične celote. Ko pa je v kamnu pokazal, zlasti v motivih na temo materinstva in glasbe, koliko je v njem čustvenosti in lirčnosti, tedaj je bil že edini in edinstveni pojav v modernem hrvaškem kiparstvu, ker je v marmorju videl in odkril tisto, kar življenje skrivnostno skriva v svojih oblikah, bodisi v telesu speče ženske, ali v tihem melanholiji zasanjanega dekleta, ali v toplini in prisrčnosti matere, ki razpletla lasce svoje hčerke, ta pa, z napol nagnjeno glavo, se zdi, kot da zares izgovarja besede, s katerimi je avtor poimenoval ta svoj kip: »Spletaj, spletaj, mamica«.

Atelje za vse prijatelje

Svoje čase, nekako pred desetimi in tudi več leti, sem pogosto zahajal v Kršinićev

atelje. Ta je bil v veliki, zračni sobi Umetniške akademije v Ilici. Pravzaprav so v ta atelje prihajali mnogi ljudje iz kroga njegovih prijateljev, ki pa niso bili samo likovni umetniki, ampak tudi znani tukajšnji književniki, pesniki, glasbeniki. Prečudno lepi so bili popoldnevi v tem tihem ateljeju, ko je pomek tekel o čemsihodi in o vsem po malem. Kršinić pa je dostikrat postal pri tem zelo robat in nagel, če je nanesla beseda na to, v kakšnih kulturnih razmerah (ali nepriklap) živimo in zakaj je tako, kakor je, ni pa dober.

Vem, da je tudi Krleža rad zahajal v ta atelje, vendar nikoli nisem tam naletel nanj. Nekajkrat je Kršinića obiskal tudi predsednik Tito, ki je kazal posebno nagnjenje do lirčnosti Kršinićevih mehkih skulptur.

Takrat, ko je bil še pri dobrih, polnih močeh, ko ga še ni razjedla bolezen, ki ga je potem za dolga leta odtrgala od ateljeja, je Kršinić od zgodnjega jutra do pozne noči klesal kamen s svojim dletom. Bil je na glasu kot človek z veliko in neizčrpno delovno energijo.

Duhovno papagajstvo

Njegov atelje je bil le napol razsvetljen in ta nenavadna razsvetljava mu je dajala intimnost, številne figure v njem so se zdele, kot da niso iz kamna in negibne, bilo je, kot da ste v bližajočem se večeru zagledali zamišljene, umirjene obraze neke čudne velike družine, v kateri se nihče nikoli preglasno ne smeje in ne joče, njihovih pogovorov pa so tihi kakor misel. Tudi naslovi teh kipov niso bili taki, da bi doneli: »Prebujanje«, »Diana«, »Počitek«, »Predica«, »Razmišljanje«... V takem sožitju s tišino je moralo priti že kaj posebnega.

da je človek povzdignil jezni glas. Vendar sem tudi to kdaj pa kdaj doživel od Kršinića: Naj tu popišem, zakaj je včasih odložil dleto in jezno zrastlel...

Takrat, v sedemdesetih letih, ga je preganjala občutek, da ga skušajo kipurji novega vala modernega abstraktnega kiparstva odriniti v ozadje, v senco. Vprašal sem ga, ali ima jugoslovanska skulptura svojo kontinuiteto, in če jo ima, sem rekel, potem bi sklepal, da nima zmeraj tudi tistega mesta, ki ga v svojem okolju zasluži.

On pa je zelo odločno zanikal to kontinuiteto, rekoč dobesedno:

»Ne bi rekel, da ima jugoslovansko kiparstvo svojo kontinuiteto. Mi smo še vedno umikati. Meštrovićev panj je pogljal nekaj čvrstih mladice, te pa žal nimajo več zdravega potomstva. Opalila jih je burja likovne anarhije in napadla peronospora modrosti ne laži. In usahnili so jim življenjski sokovi. Naši kulturni predstavniki pa jih kljub temu podpirajo, goje: verjetno s tisto nežnostjo, ki jo čutijo starši do svojih v rasti zaostalih otrok. Čudno je to naše ljudstvo: ponaša se s svojim bojem za svobodo, s popitimi mehi vina, s tem, koliko je oddrobilo turških glav, toda s svojimi moralnimi pridobitvami – to ne! Na področju duhovnega boja smo še zdaj majhni, negotovi. In zato se, namesto da bi v svojih umetniških stvaritvah izpovedovali tisto, kar mislimo, kar čutimo, tisto, kar nam napolnjuje dušo, življenje in čustva, predajamo duhovnemu papagajstvu. Spuščamo se na raven opice in v tem vidimo naprednost. To nas ponižuje, to je tudi razlog, da v zgodovini Evrope in sveta nismo zavzeli tistega mesta, ki bi ga sicer po nekaterih stvaritvah zaslužili.«

Tako je govoril.

Milijoni za noge

Takrat mi je rekel, da nas po njegovih mislih podcenjujejo tudi zato – tam v velikih megalopolih Zahodne Evrope, tam, kjer je Meka umetnosti (na primer Pariz, London, pa celo Rim) – ker smo majhen narod. Kajti, je rekel, če bi bil Meštrović Francoz, ne pa Hrvat, ali če bi bil Augustinčić Italijan, ne pa hrvaški Zagorec – tedaj bi bil Meštrović pojem, Augustinčić pa velik kipar. Ker pa sta bila Hrvat, umetnika majhnega naroda, sta »preskočena«, »pozabljena«, »spregledana«...

Dostikrat ni mogel razumeti, zakaj so nekateri atrakcije v družbi precenjene, nekatero duhovno vrednote pa podcenjene.

Takrat, ko je bil še pri dobrih, polnih močeh, ko ga še ni razjedla bolezen, ki ga je potem za dolga leta odtrgala od ateljeja, je Kršinić od zgodnjega jutra do pozne noči klesal kamen s svojim dletom. Bil je na glasu kot človek z veliko in neizčrpno delovno energijo.

To je ilustriral z družbenim kaščenjem nogometu in nogometišev, bajeslovnim denarjem, ki ga dajejo za prestop nogometišev, medtem ko velike stvaritve duha ponujajo pod ceno:

»Za heroje nog žrtvujemo milijone, za heroje duha dajemo miloščino!« je govoril.

Pogovarjala sva se tudi o slabih navadah na naših razstavah. Ljudje prihajajo na te razstave, kot da je to sestavni del neke

njihove nevroze, kot da je razstava zanje ventil, ki jim je potreben za sproščanje, sproščajo pa se tako, da so samo fizično navzoči na razstavi, ki jih pravzaprav niti ne zanima, morda jim je samo do tega, da so tam, da se pokažejo, dokažejo – in izginejo...

Takih egocentričnih nevrotik na njegovih razstavah ni, je rekel, morda kdaj pa kdaj, vendar se zanje ne meni. Skušal pa mi je razložiti, da to njihovo sprehajanje, brezciljno tavanje po galeriji ali salonu, dostikrat ni brez osnove. Kajti...

Rakova pot likovne umetnosti

»Na svojih razstavah ne mislim na take sprehajalce. In ne tiče se me, ali sem njihov korzo ali ne. Kajti taki se vedno najdejo. In če sem iskren, popolnoma iskren, me taki vendarle niso obiskovali. Tistih nekaj izjem na moji razstavi – ti so tja samo zašli. Jaz pa sem zares na mnogih razstavah videl take, kako dirjajo od slike do slike, in če bi imeli bicikel, bi dirjali še hitreje... Vendar, vidite, niti niso zmeraj sami krivi. Marsikaj je odvisno od razstave. Morda na njej ni tistega, kar iščejo, kar bi jih pritegnilo. Zlasti ko gre za abstraktno slikarje in kipurje. Propagandni vrvec okrog razstave je pritegnil take ljudi, da so prišli, da bi videli to, o čemer se toliko piše. Ko pa so prišli in videli sliko, na tej sliki pa dva, tri madeže ali samo črto na platnu, ki meri dva metra krat meter – kaj naj bi razmišljali pred takimi eksponati? To je morda okusno, morda je dekorativno – toda takega hitrega sprehajalca ne vzemiri. Zato tudi dirja po dvorani. Toda stopite, danes se vedno, pred platna Rembrandta ali Velasqueza ali Tiziana – pa ne boste tako hitro odšli...«

Eno izmed trajnih vsrtil, ki jih je Kršinić skoraj vse svoje življenje »delil« v krogu svojih znancev in prijateljev, govoril pa je o tem tudi javno, je bilo, da smo izgubili svojo likovno identiteto. Mnenja je bil, da v naši likovni umetnosti prevladuje kvantiteta, ne pa kvaliteta:

»Kinčali smo se s tujim perjem, trtili milijone, da bi tujemu svetu pokazali, da se nismo svoji. Posnemali smo vsakogar in črpali od povsod, samo iz sebe ne, in s tem smo se hoteli legitimirati pred svetom kot kulturni in napredni. In tako je seveda vsa naša likovna umetnost začela iti rakovo pot.«

O topli človeški bližini

Ježil se je, ker so tudi na likovnih razstavah tiste razvpite »prve vrste«, tako kot prve vrste v gledališču, v glavnem prazne, ker se nekateri odličniki družbenega in političnega življenja ne odzivajo, pa če so se tako vabljani. Po njegovih mislih je pomembno, da pridejo tudi taki na razstavo, prepričan je bil, da to lahko pripomore k popularizaciji umetnosti:

»Klimo v umetnosti je treba ustvarjati in podpirati. Pripomnil bi, da je za likovne ustvarjalce klima v Beogradu veliko boljša kot v Zagrebu, kajti tam celo ljudje iz visokih državnih aparatov, ljudje na odgovornih položajih obiskujejo razstave, ne zato, ker morajo, ampak zato, ker želijo. To je tam kratko in malo kulturna navada, ki je več kot navada...«

To je rekel 1967. leta. In tako je takrat tudi bilo. Bržkone pa bi danes govoril enako, kajti tudi danes so te »prve vrste« – prazne!

Schiller pravi, da človek v svojih delih slika sebe. Če to drži, nam je delo Frana Kršinića zapustilo odtis njegove globoko čustvene narave, bitja, ki je večno sanjalo o harmoniji in mehki priučnosti tople človeške bližine. To je iskanje človeka z velikim upanjem. Ljudje pa so ljubili to njegovo vero.

Jozo Puljizević

Vsi vemo, da dobre operne predstave ni brez odličnega dirigenta in sposobnega in spretnega režiserja: Usoda Lohengrina je bila v rokah dirigenta Claudia Abbada in režiserja Giorgija Strehlerja, umetnikov, ki sta doslej že večkrat prav v Scali pokazala, da vselej ustvarita vrhunske spektakle.

Dirigent prijetno presenetil

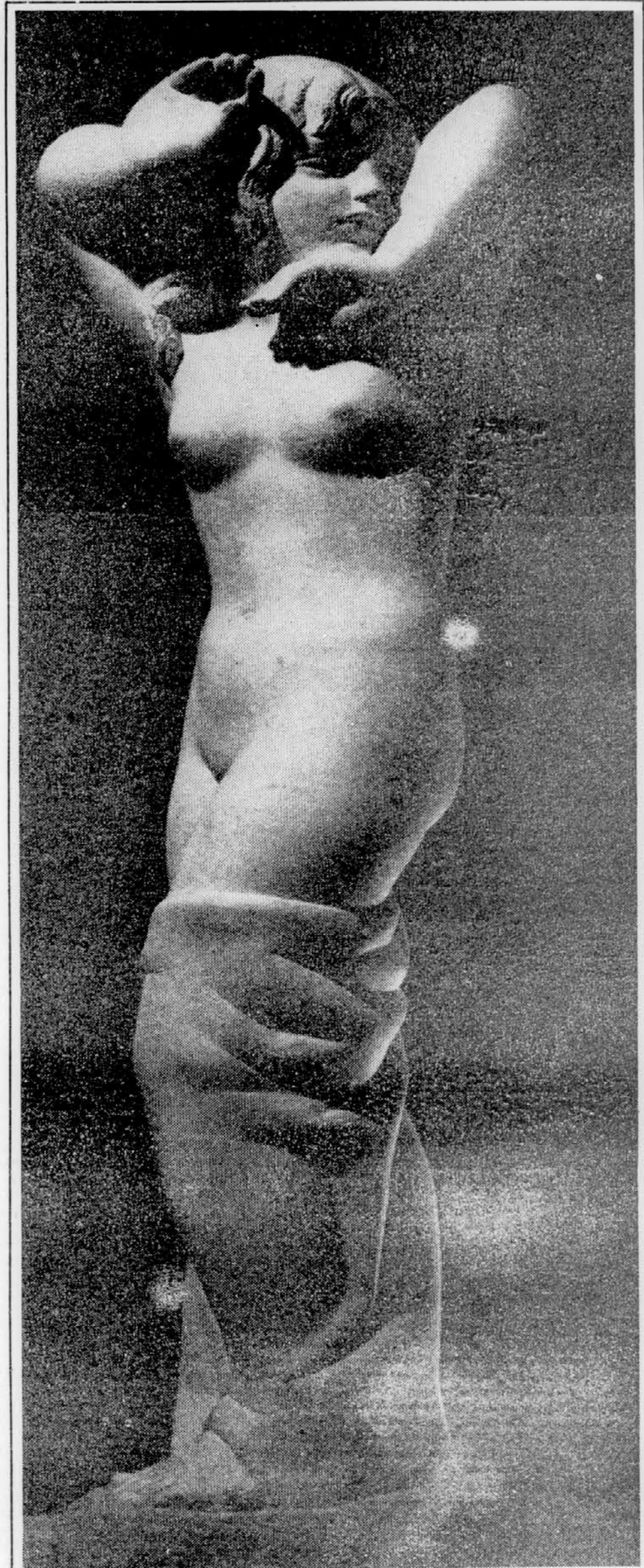
Claudio Abbado nas je že velikokrat presenetil z dirigiranjem Verdijevih in Rossinijevih del, a ker se je tokrat prvič lotil Wagnerjevega glasbenega opusa, nismo mogli vedeti, da bo dosegel eno od svojih doslej največjih stvaritev. Že dolgo orkester Scali ni zvenel in muzical tako čudovito, kot pod Abbadovo taktirko. Tudi vsi drugi izvajalci so imeli pri njem močno podporo in čutili so se varne, tako da lahko po glasbeni plati to predstavo štejemo med najboljše uprizoritve v Scali v zadnjih letih.

Za vizualno plat predstave sta poskrbela Giorgio Strehler, eden danes največjih režiserjev, ne le na opernem, temveč tudi na dramskem področju, in scenograf in kostumograf Ezio Frigerio, ki bo to sezono v Scali sodeloval kar pri petih predstavah!

Pri izboru kostimov mu je pomagala žena Franca Squarciapino. Vsi skupaj so kar največ pripomogli k uspehu predstave, čeprav bi lahko pripomnili, da je scena delovala nekolikanj pretmemno in moreče.

Specialisti za Wagnerjeve vloge

Umetniško vodstvo je na čelu z maestroom Francescom Sicilianijem uspelo zagotoviti

Frano Kršinić: Prebujanje

Na odru milanske Scale

V novo sezono z Wagnerjevim Lohengrinom

Vrhunsko izvedbo prve predstave so omogočili dirigent Claudio Abbado, režiser Giorgio Strehler in mednarodna pevška ekipa

Operno občinstvo lombardijske metropole je navajeno, da se sezona v milanski Scali začne s kakim delom Giuseppe Verdija. Lani so na začetku uprizorili Falstaffa, prejšnja leta pa Othella, Ples v maskah, Simona Boccanegra itd. Verdiju dajejo prednost ne le zaradi tega, ker je najbolj znan in priljubljen italijanski operni skladatelj, temveč tudi, ker je maestro iz Busseta doberšen del svojega ustvarjanja posvetil prav milanski Scali.

Verdijeva najboljša in najzrelejša dela, v mislih imam Othella in Falstaffa, so nastala prav za milansko operno gledališče, iz njegovega zgodnejšega ustvarjanja pa so doživeli predstavitev v Scali En dan kraljestva (znan tudi pod imenom Il finto Stanslao), pa Nabucco in Lombardijci.

Neuspeli na debutu v Scali

To sezono je čast prve predstave doletela največjega nemškega skladatelja Richarda Wagnerja in njegovo opero Lohengrin, o kateri lahko rečemo, da se od vsega njegovega opusa najbolj približuje okusu italijanskega občinstva.

Lohengrina so prvokrat uprizorili 28. avgusta 1850 v Weimarju pod vodstvom znanega pianista in skladatelja Franza Liszta, na italijanske odre pa je prišel dokaj pozno. Kar 21 let je moralo preteči do prve predstavitve v Bologni, kjer je opera doživela velik uspeh. Toda prva izvedba v Scali dve leti pozneje se je končala s polomom in življenjem. Vendar je Lohengrin pozneje postal ena od največkrat prikazovanih Wagnerjevih oper v Scali. Med leti 1922 in 1933 ga skorajda niso umaknili s sporeda, naslovno vlogo pa je vselej pel znameniti tenorist Aureliano Pertile, najbrž največji italijanski Lohengrin.

Zadnjikrat so to Wagnerjevo opero uvrstili na spored v sezoni 1967–1968 pod vodstvom Wolfganga Sawallischa. Torej se je vrnila zdaj na oder po sedemdesetih letih. Že dolgo pred premiero je bilo znano, da bo uprizoritev dosegla zavidljivo raven. Razlogov za to je bilo več. Predvsem so taka pričakovanja opravičevala imena dirigenta in režiserja in mednarodne pevške ekipe.

za vse glavne vloge najboljše pevce Wagnerjevih junakov. To so nemški tenorist René Kollo, danes najbrž najboljši in najbolj znan Lohengrin, ki je svoj sloves tudi povsem potrdil (na drugi predstavi je zaradi Kollovega slabega počutja glavno vlogo pel tenorist Siegfried Jerusalem, ki je zelo muzikalen in ima prijeten glas, vendar, žal,

Claudio Abbado nas je že velikokrat presenetil z dirigiranjem Verdijevih in Rossinijevih del, a ker se je tokrat prvič lotil Wagnerjevega glasbenega opusa, nismo mogli vedeti, da bo dosegel eno od svojih doslej največjih stvaritev. Že dolgo orkester Scali ni zvenel in muzical tako čudovito kot pod Abbadovo taktirko. Tudi vsi drugi izvajalci so imeli pri njem močno podporo in čutili so se varne, tako da lahko po glasbeni plati to predstavo štejemo med najboljše uprizoritve v Scali v zadnjih letih.

preveč lirčen za to vlogo), Bolgarka Anna Tomowa-Sintow pa je pripreljivo predstavila vlogo Else; zelo dober vtis sta naredila tudi Sved Aage Haugland v vlogi kralja Henrika in Nemeč Hartmut Welker, medtem ko je imel Siegmund Nimsgeron kot Telramund semtertija težave v visokih to-

Vsi ti pevci so milanskemu občinstvu že bolj ali manj znani, saj so poprej nastopali v drugih delih. Vendar je bilo veliko zanimanja za debut Elisabeth Oonnell, ki je pela zelo nevhvaležno vlogo Urtrud. Ta Irka je veliko in zadnje odkritje maestra Sicilianija, ki želi vsako sezono predstaviti občinstvu Scale novo, skoraj neznano ime.

In če je Sicilianij s španskim baritonistom Juanom Pansom, interpretom vloge Falstaffa, ob lanskem začetku sezone v Scali dosegel precej uspeha, bi tudi za Elisabeth Oonnell lahko dejali, da je njen angažma v Scali povsem upravičen, čeprav morda vloga Ortrud ni najprimernejša za debut. Ta mlada pevka ima lep in do popolnosti ubran glas in je izredno muzikalna. Kaže pa, da ji ležijo sopranske vloge, zato bi bilo zanimivo slišati jo še v kaki drugi interpretaciji.

Zbor milanske Scale, okrepljen s pevci iz Sofije, je dobro opravil svojo nalogo. Zasluga za to gre dirigentu Romanu Gandolfiju. Nabitno polno gledališče, navdušeno nad izvedbo, je namenilo izvajalcem veliko ploskanja, le na galeriji nekateri niso bili povsem zadovoljni z Nimsgeronom in pevcu so ob koncu predstave tudi zvižgali.

Med občinstvom je bilo veliko tujcev, največ iz Nemčije. S predstavo, ki bi jo lahko pristeli med vrhunske dosežke, so zagotovo bili vsi zadovoljni. Z zlatimi črkami bo ostala zapisana v analih prve operne hiše na svetu.

Dragan Lisac

Ornitologija pri nas

Človek, trsnica in 8600 drugih ptičjih vrst

Slovensko ornitološko društvo popisuje gnezdarice in selivke za ptičji atlas

Nas težave zblížujejo? So nam ptice, ki prezebajo pozimi ali ki so nam pred mrazom ušle v daljno Afriko, zdaj morda bliže kot sicer? Vsekakor je res, da se vsaka resnična znanost spaja z ljubiteljstvom. Ko se bodo prihodnji mesec začele pariti sove, jih bodo naši večji poznavalci ptic začeli popisovati. Okrog 30 požrtvovalnih sodelavcev slovenskega ornitološkega društva, ki opravljajo vlogo brez formalne družbene funkcije, se bo lotilo raziskovanja zaupanih jim območij.

Slovenijo so namreč v pripravah za izdelavo slovenskega dela porajajočega se ornitološkega atlasta Evrope razdelili na 250 kvadratov. V Evropi nasploh in v mednarodni praksi običajno sicer uporabljajo širše kvadrate, namreč predelce, 50 x 50 km. Ker pa je Slovenija majhna in hkrati raznolika, so se pri nas morali odločiti za drobnejšo mrežo s kvadranti po 10 x 10 km, kar pa kljub temu ni majcen zalogaj za ptičeslovce, ki morajo peš, z ušesi in očmi prečesati zaupani jim okoliš in nato ob uporabi dogovorjenih mednarodnih znakov, bolj ali manj poudarjenih pik in pikic, prikazati, katere vrste ptic v tem območju nedvomno, verjetno ali možno gnezdi.

srednjeevropskega, zlasti alpsko-panonskega območja.

Tako pravijo v društvu za opazovanje in proučevanje ptic SRS v Ljubljani, ki opravlja pomembno vlogo nekakšnega inštituta za ptičeslovje, kakršnega imajo na primer v Zagrebu pri tamkajšnji akademiji znanosti in umetnosti, samo s to razliko, da zagrebški inštitut na terenu praktično sploh ne dela. Zato bi najbrž po treh letih obstoja in dela to prostovoljno društvo v Sloveniji, ki šteje že več kot 300 aktivnih članov in ki je te dni imelo svoj redni letni občni zbor, le kazalo tudi družbeno ovrednotiti in opremiti z neko institucionalizacijo. Društvo je bilo ustanovljeno pred tremi leti z namenom, da bi se tudi pri nas približali ornitologiji – vsaj z več kot polstoletno zamudo. V okviru Prirodoslovnega muzeja Slovenije sicer že obstaja kustodiat za ornitologijo, ki pa deluje skoraj izključno le na selitvenem področju in brez potrebnega programa. Tudi v okviru oddelka za biologijo Biotehniške fakultete in ustreznih inštitutov Univerze ter SAZU je bila doslej ornitologija kot disciplina povsem nerazvita. Od republiške raziskovalne skupnosti društvo doslej kljub različnim vlogam še ni dobilo odgovora, upajo pa, da bodo dobili odgovor vsaj na zadnjo vlogo, ki zadeva dolgoročni program in projekt ornitološkega atlasta Slovenije oziroma Evrope, in so jo naslovili na biološki inštitut SAZU »Jovan Hadži».

Za človeka, ki pride nepripravljen in neveden v krog prekaljenih ptičeslovcev, se odvija postopno spoznavanje skoraj kot napet, poučen film, ki še ves diši po lepotahtah narave, čeprav z rahlim priokusom odmirajočega sveta. Nekateri najbolj zna-

ne ptičke – kot vrabca, ščinkavca, sinico, lastovko – zagotovo še poznamo. Toda poznate brinovo? Pa kardinala? Ali črna muharja? Kovaček je danes pri nas že zelo redka ptica, pa prepeva v televizijski reklamni za papir Paloma; najbrž je bilo njegovo petje posneto kje na Švedskem! Kraljevi orel je bil pri nas nekoč precej razširjen, zdaj životari le še v Španiji. O kotornah so pri nas včasih precej pisali pisatelji in pripovedovalci lovci. Danes jih skoraj ne najdemo več. Nasploh se ptice porajajo, živijo, razvijajo in odmirajo ob soplivanju raznih dejavnikov: človekovega nasilja, ekoloških razlogov, dinamičnosti in evolucije. Gotovo je zločin, če ptice uničujemo. Toda po drugi strani se zastavlja tudi vprašanje, ali imamo pravico in možnost umetno podaljševati bivanje nekaterih vrst ptic, ki bi po naravni poti že odmrle in se morda prelevile v neke nove, drugačne vrste? V vsakem primeru: ptice so v marsičem tudi za človeka znamenje in jamstvo prirodnega ravnovesja. Kadar okolje začne ogrožati ptice, je to tudi opomin za človeka.

Zagrizen so je zavzel nekdanji pesnik Iztok Geister, eden izmed danes vnetih ptičeslovcev, za to, da bi rešil pred pogibom množico redkih ptic, ki prihajajo vsako leto na močvirja okrog Bobovka blizu Kranja. Kot marsikaj, smo tudi ta predel, ki je bil davno nekoč ledeniško jezero in kjer je še zelo pred kratkim delovala opekarna, nameravali enostavno zasuti kot smetišče, s čimer pa bi seveda zadali smrtni udarec tudi vsem pticam. Skoraj deset let je trajal ta boj, dokler občina končno le ni priznala Bobovce kot zaščiteno prirodno ornitološko spomenik. To, da so postavili zdaj v tem okolju kot prvi objekt samo gostilno, niti ni tako važno. Važno pa je, da vode ne zasipajo več – saj so že doslej prepeljali sem več kot 45.000 ton raznih gradbenih odpadkov; važno je, da lovci in ribiči ne rohnijo po jezeru in da se tudi sobotni izletniki ne sproščajo v prevelikem tuljenju po obrežju. Važno je, da na vodni gladini še vedno plava drobna plast zelene dristavca, ki so ga že skoraj uničili s tem, da so v vodo spustili japonske ribe za čiščenje kanalov. Toliko lepše je torej zdaj, ko si med ločjem spet lahko spleta gnezdo vodomete in se ob trstiki spušča k mladičem čudovita svetlo srebrna trsnica, naša slovenska ptičja lepota, katere latinsko ime *Acrocephalus* so si slovenski ptičeslovci izbrali za ime svoje strokovne revije, ki se pridružuje svetovnemu revalnemu ptičjemu zboru. Po običaju namreč vse ptičeslovne organizacije imenujejo svoje revije po domačih pticah. Vitrina v prostorih slovenskega ornitološkega društva, kjer je veliko teh revij v raznih jezikih, dokazuje, da tudi naši ptičeslovci izmenjujejo svojo publikacijo s celo vrsto držav.

Rado Smerdu je dolgo prežal v krakovskem gozdu na Dolenskem, dan skrit v zelenkastem šotoru, da je lahko naredil nekaj posnetkov dveh silno redkih ptic, ki sta se ohranili v Sloveniji samo še v tem odročnem prirodnem pasu: črno štokrljo in mogočnega orla klinkača.

Posebno nalogo opravljajo seveda tudi opazovalci; ki spremljajo selitvene prelete ptic in v ta namen ptice lovijo, jih obročkajo in nato spuščajo dalje v upanju, da jih bodo v prezimovališču ali po vrnitvi v stalnem gnezdišču drugi ptičeslovci znova ujeli in ustrezno popisali. Dare Šere in Ivo Božič, dva prizadevna obročkarka, sta pokazala nekaj slikovnih dokumentov o pticah, ki so jih pri nas obročkali in po dveh letih našli kje na jugu ali na severu, v Litvi, na Švedskem in v Vzhodni Nemčiji. Naši obročkarki se pritožujejo, da imajo smolo s preverjanjem v Afriki. Od 15.000 obročkanih ptic so namreč našli v Afriki samo dveje. Razlog je predvsem v tem, da v Afriki razmere za znanstveno ugotavljanje še niso urejene in da marsikatero ptico tudi ubijejo. Iz Anglije, kjer dela s strokovnimi ustanovami več tisoč posebej izprašanih

amaterjev, ali Nemčije, ki namenja za to precej denarja, odide vsako leto v potrebnem trenutku v Afriko več odprav, ki same lovijo in preverjajo ptice.

Nekaj veličastnega je taka mala ptica v svoji zvestobi in nenehnem odkrivanju daljav, ki zna modro izkoristiti tudi vse vremenske razmere. Prof. Sergej Matvejev, ki je že pred vojno oral ledino jugoslovanske ornitologije in objavil pri Srbski akademiji znanosti v Beogradu obsežno delo o pticah iz Jugoslavije in Balkana, mi je pripovedoval, da je na Braču pogosto opazoval ptice, ki so množično letele na jug. Vselej so letele na krilih vetra, in če je prišla nevihta, so se v jatah spustile do najbližje ladje. Pa tudi hitrost njihovega potovanja je različna, jeseni potujejo počasneje, spomladi pa se pospešeno vračajo domov. Sicer pa je v daljavah rekorderka arktična čigra, ki vsakokrat preleti 6.000 km od Arktike do Antarktike.

Ptice, ki jih zaradi obročkanka lovijo, doživljajo pri tem hude pretrese. In čeprav jih zdaj ne lovijo več na limanic, ampak v posebne mreže, se včasih tako divje zaletavajo vanje, da jih zadene celo kap. Vendar so taki stresi koristni za ptičje reflekse in njihovo odpornost, tako vsaj trdijo strokovnjaki. A sem slišal tudi pripoved o tem, kako so zlasti po lovu na divje kanarčke, ki so jih z limanic takoj vrgli med liščke in druge sobne ptice, ptice doživljale infarktne tolike časa, dokler niso poskrbeli za postopen prehod: kanarčke so zaprli v temen prostor zgolj med kanarčke in jim dali zobati makova semena, ki vsebujejo opij.

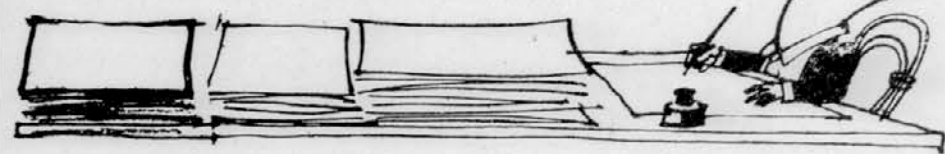
Ljudje, tudi najboljši, se pravi živalim najbližji, pa ne bi bili ljudje, če ne bi pri vsej svoji ljubezni do ptic skušali v njihovo svobodno kraljestvo brez meja vnesti tudi nekaj svojega sistematičnega reda. Evropsko združenje za ornitologijo s sedežem v raznih mestih Evrope – prvi je bil v angleškem Bedfordu – je sklenilo, da s pomočjo vseh držav članic pripravi v petih do šestih letih evropski ptičji atlas. Po nekaterih državah so popise že opravili. Slovenija – kajti Jugoslavija kot celota se temu popisu ni mogla odzvati – bo popis ptic opravila od leta 1979 do 1984, leta 1985 pa bo že stekel skupni evropski projekt. Pri tem bomo izpeljali tudi cilje in metode desetletnega programa, ki so ga že preizkusili v okviru inštituta Max Plank ob Bodenskem jezeru v skupnem projektu ZRN, Avstrije in Švice. Sledilo pa bi še opazovanje za sestavo zimskega atlasta o prezimevaločih pticah.

O vsem tem smo se pogovarjali s predsednikom društva biologom Janezom Gregorijem pa tajnikom Božidarjem Magajno, ki je elektrotehniški strokovnjak, in z drugimi, tudi s prof. dr. Andrejem Zupancem, ki mladim znanstvenikom stoji ob strani.

Tudi človek se vselej od ptic nekaj nauči. Morda življenjske radosti in trdoživosti? Morda petja in osebnosti? Pravilo so mi, da poznavalci razločujejo ščinkavce, ki pojejo gorenjski, in one, ki pojejo štajerski dialekt. Pravilo so mi o znanem slavicu iz Trnovca, ki je daleč najlepše pel v Ljubljani. Po dveh letih je strokovnjak spoznal ptico, ki ga je pred leti posnel v Zasavju. A koliko skrivnosti še ostaja? Nekateri ptiči pojejo tako visoko, da jih ljudje sploh ne morejo slišati, ker sega njihov glas čez mejo človekove slušnosti. Res je prof. Matevž Gogala pred leti uspel v poskusu, ko je tisočkrat pojačal petje drobnega mrčesa, stenice, ki ustvarja zvok z drgnjenjem zvonca, tako kot škrtat. A vsega znanost vendar ne zmore. In prav utapljanja v neskončno moč narode bi se morda ljudje lahko hodili učiti k malim pticam!

Bogdan Pogačnik

Zapisnikarjeva kronika

Milan Maver

Točka 4: Vključevanje v sodobnejše tokove

Pod točko 4 so na dnevnem redu inovacije, posodobljanje proizvodnje, vključevanje v mednarodno delitev dela, za kar ni posebnega poročila, ker je stvar znana.

»Mislim,« povzdigne glas predsednik sklada za investiranje, »da tu ni kaj razmišljati: treba se je vključiti v vse tokove sodobnih svetovnih razvojnih premikov. In to nemudoma!«

Tišina soglasanja. Kaže, da je ljudem vseeno.

»Pa se vključimo,« reče naposled kurir Franjo v imenu vseh.

»Ali to pomeni, da lahko preidemo na točko 5?« vpraša predsedujoči.

Kurir Franjo vzdigne roko:

»Tole sem še hotel reči: pravzaprav se pogovarjamo o tem, odkar sem tu. Količina časa sem tu, je tovarišem znano, kmalu bi lahko dobil ročno uro, če medtem nagrade za stalnost ne bi ukinili. No, kot že rečeno, hotel sem reči, da se pravzaprav že prekleto dolgo pogovarjamo o tem vključevanju v vse tokove,« zglobljevo pogleda okrog sebe, »no, v vse tiste tokove, ki jih je tovariš predsednik tako lepo imenoval.«

Tišina. Ljudem ni jasno, ali je za ali je proti. Čakajo, kaj bo še povedal.

Toda kurir Franjo ne reče ničesar več.

»Ali to pomeni, da smo stvar razčistili in gremo lahko na točko 5?« vpraša predsedujoči.

»Če dovoliš,« se na pol dvigne predsednik sklada za investiranje: »Morda nam bo tovariš povedal, ali se mu zdi nepotrebno, da se o tem pogovarjamo?«

Zdaj je stvar že bolj jasna. Vse oči so uprte v Franjo, ki sedi kot kupček nesreče in gleda pod noge.

»Namreč, v nečem si bodimo na jasnem,« reče preudarno predsednik sklada: »Vključevanje v sodobnejše razvojne tokove ni enkratna akcija, temveč proces, tovariši, trajen proces. O njem ne bomo nikoli potočili zadosti besed. Sašo tisti, ki se tega zavedajo, bodo zadosti hitro stopali naprej.«

Molk pritrjevanja. Kurir Franjo še vedno sedi kot kupček nesreče pod reflektorjem pogledov z vseh strani.

»Čakajte,« se naenkrat vzdigne tovariš v sedemindvajseti vrsti: »Kam pa smo sploh prišli ob vsem tem hitenju? Tam smo, kjer smo bili. Deset let že imamo iste stroje, deset let delamo popolnoma enake izdelke, gledamo iste obraze, poslušamo enake besede in se vsako leto enako tresemo, kako bomo zvozili prihodnje leto. Kaj bomo zdaj buljili v Franjo, kot da je zaradi njega tako. Ampak tako je!«

Nepredviden zaplet. Delovno predsedstvo strne glave: kdo bo odgovoril.

Kurir Franjo je hitrejši:

»Prosimo, da pride v zapisnik, da sem za tiste tokove. Sprašujem le, kako daleč smo od njih? To. In zakaj smo tako daleč, ko pa se že dvajset let vključujemo vanje!«

»Ali nisi slišal, da je to proces!« se obrne tovariš v vrsti pred njim.

Franjo očitno ne da dosti na procese. Naveličano zamahne z roko:

»Jaz bi rad slišal, takole, brez procesov, kot se pogovarjamo mi, kaj bomo naredili danes, ta teden, ta mesec, to leto, da ne bomo ob koncu spet sedeli in samo ugotavljali, da je nekaj treba... Ali mi lahko tovariš predsednik pove, kaj bo to?«

Delovno predsedstvo se nelagodno preseda. Dnevni red je očitno skažen.

»Pravzaprav ima Franjo prav,« reče naposled prvi inženir: »Analiza uspehov vsekakor ne govori v prid naših prizadevanj, čeprav je res, da večino časa presedimo na sestankih, kjer zelo kritično ocenjujemo svoje delo.«

»Ja, pa naše delo! Predvsem naše,« zakliče nekdo. Prvi inženir, ki je magister in doktor znanosti, bliskovito doume, da je najbolje molčati in počakati, kako se bodo stvari razvile.

Predsedujoči ni magister, ve pa, da ne sme čakati. Natanko čuti, da je zasedanje že preveč skrenilo iz dobrega toka, da bi ga lahko z ostro besedo uravnal. Zdi se mu, da je še najbolje, če pohvali zavzetost razpravljalcev in jih potem s pomočjo osveščenih sil – počasi popelje nazaj v konstruktivno obliko izmenjave mnenj.

Njegove besede napravijo globok vtis. Več razpravljalcev se oglasi s konkretnimi predlogi, ki pridejo med sklepe:

– strokovni kadri naj dajo več od sebe,

– v razvojnem oddelku sveti preveč žarnic,

– tudi sicer bi bilo treba bolj dosledno ugašati luči, zlasti v umivalnici in v WC, kjer dostikrat svetijo po tri žarnice, ko ni nikogar notri,

– kavo naj bi kuhali samo v odmoru (alternativni predlog: skuhalni naj bi jo že pred začetkom delovnega časa in jo hranili v termovkah),

– ustanovili naj bi posebno komisijo, ki bi spremljala komercialiste na službenih potovanjih, da bi enkrat videli, ali gredo izdelki res tako težko v prodajo (predlog zaradi povečanega dnevnice ni sprejet, ker so namenska sredstva omejena).

»Kaj pa produktivnost?« vpraša predsednik IO OO sindikata: »Odlučno se moramo zavzeti, da tudi tega problema ne zaobidemo.«

Sklep: »Tudi vprašanju produktivnosti je treba posvetiti vsjo pozornost in nemudoma pristopiti h konkretnemu povečanju.«

»Še kaj?« vpraša predsedujoči in s pogledom preleti udeležence. »Ali potemtakem lahko preidemo na točko 5?«

»Še to zapisimo!«

Vse oči so uprte v zapisnikarja, se pravi vame, ki to zapisujem.

»Kaj naj zapišem?«

Nelagodni molk zadrege.

»Nekoč sem v časopisu bral, da so v pivovarni za 50 odstotkov povečali proizvodnjo, ne da bi trpela kakovost piva. Pa niso napravili drugega, kot da so dodali za 50 odstotkov več vode. Tako je pisalo.«

»Lahko njim, mi si z vodo ne moremo pomagati.«

»V Ljubljanskih mlečarnah so pred kratkim dosegli lep uspeh, reče nekdo drug, ko so v alpskem mleku zmanjšali odstotek maščobe, mleko pa je, kot pravijo, ostalo povsem enake kakovosti.«

»Blagor njim. Pri nas si tudi z maščobami ne moremo pomagati.«

Napeto premišljevanje.

»Kaj pa nekaj podobnega, kot so izumili pri PTT: petkrat vrtiš telefon, pa te petkrat prekinejo. Rečeš dober dan, takoj nato v slušalki – klenk'. Spet zavrtiš, rečeš dober dan, jaz sem tisti, ki je prej klical – halo, ali me slišite? Klenk'. In tako naprej. Plačš deset telefonskih enot za en sam pogovor – ne da bi bilo treba kaj podražiti. Vidite, kako so se znali vključiti v sodobnejše tokove!«

»Takole na vrat na nos ne bomo odkrili Amerike,« reče preudaren glas: »izvolimo komisijo, ki bo do naslednjega zbora pripravila konkretne predloge.«

Predlog je soglasno sprejet, komisija izvoljena.

Predsedujoči olajšano vpraša:

»Ali gremo zdaj lahko na točko 5?«

Brez težav preidemo na točko 5 in potem na točko 6 in 7 in 8 in 9 in po vrsti do točke 23.

Ob osemnajsti uri je zasedanje končano.

Hvala bogu, tudi za vprašanje posodobljanja in vključevanja v najširše mednarodne razvojne tokove je do nadaljnjega dobro poskrbljeno.

Zapisnikar, Jaka Sulc l. r.

foto Karlo Pesjak

